

rijp rapport

1975-5 Bf

De functies van de buitenruimte
van Almere

door

drs. J. A. Wezenaar

R

8573

5220

R.IJ.P.-rapport 1976-5 Bf

DE FUNCTIES VAN DE BUITENRUIMTE VAN ALMERE

door

drs. J.A. Wezenaar

RIJKSDIENST VOOR DE IJSELMEERPOLDERS
LELYSTAD - 1976

6094/19-11-1975/AB

I
R
0573

5220

INHOUD

	<u>blz.</u>
Samenvatting	2
1. Inleiding	5
2. Trends in Buitenruimte	5
3. Functies van de Buitenruimte	8
4. Prioriteitstelling	12
5. Aspecten van het werkproces	15
6. Naar een Ontwikkelingsvisie Buitenruimte	24
 Bijlage	
1. Terminologie	
" 2. Doelstellingenafleiding	
" 3. De centrale waarde	
" 4. Globale verdraagzaamheidsmatrix	
" 5. Categorieën Buitenruimte-gebruikers met relatief weinig invloed	
" 6. Schema planningsbenadering	
" 7. Integratiemethode P.P.D. Overijssel	
" 8. Voorbeeld van de toepassing van de effekten-matrix	
" 9. Een toepassing van de Potential Surface Analysis	
" 10. Geraadpleegde literatuur	

Foto's: ir. A.G. Hosper

Samenvatting

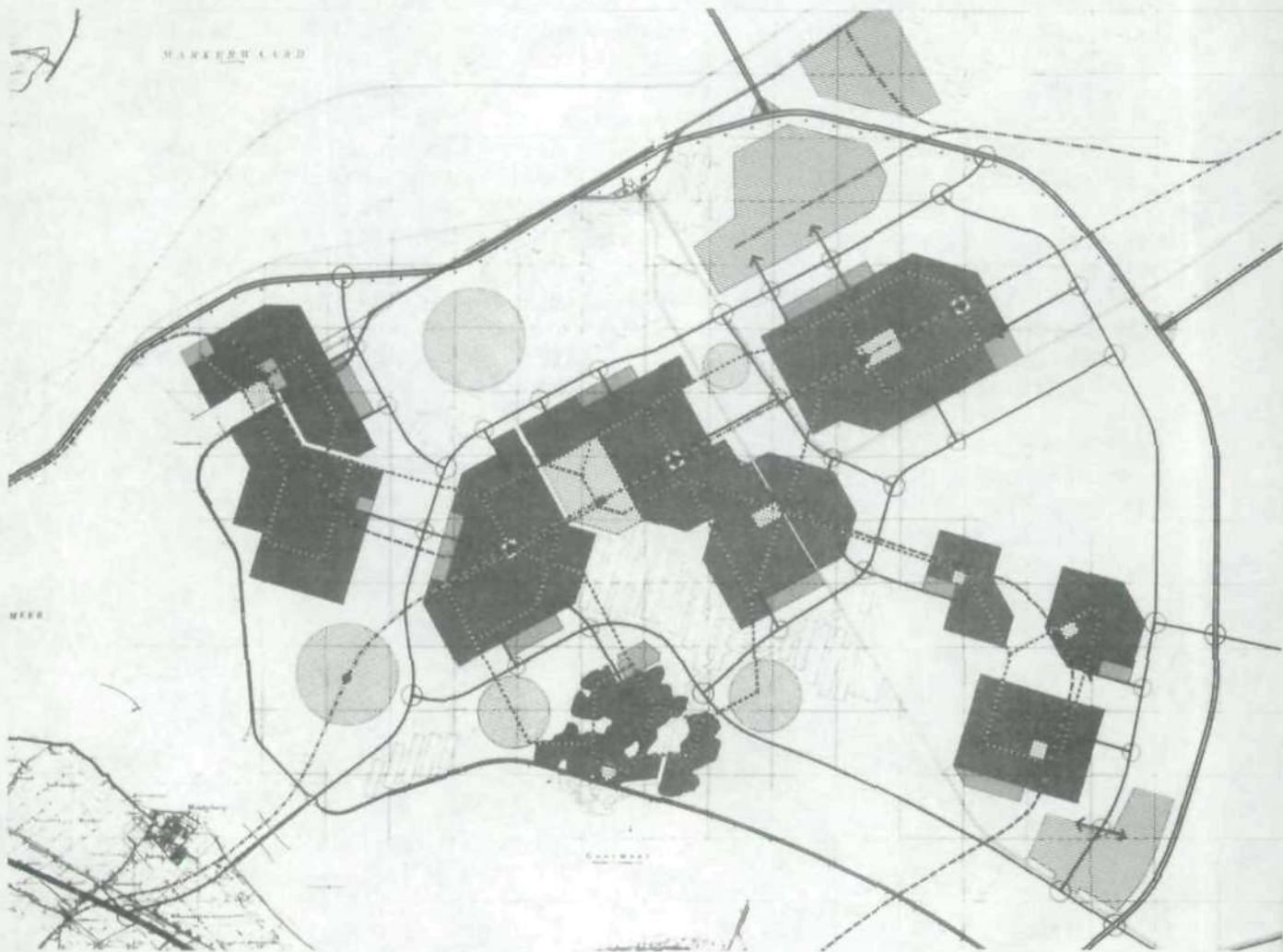
- De bedoeling van deze nota is om alle bij de inrichting van de buitenruimte betrokkenen op één noemer te laten komen qua zicht op de inrichtingsproblematiek, de ontwikkelingsstrategie, de werkwijze, de begrippen en de terminologie. De uitwerking van dit gezamenlijke standpunt door middel van een reeks werkdocumenten door diverse specialisten kan betiteld worden als de Integrale Ontwikkelingsvisie Buitenruimte.
- Het op positieve wijze analyseren van landschapsvormende krachten is door de recente ontstaanswijze en door de unieke menging van buitenruimte/kernen niet goed mogelijk. Daarom wordt voor de Buitenruimte van Almere de "probleemoplossingsbenadering" verkozen.
- Belangrijke trends waarop de aanpak van de buitenruimte-inrichting moet bijsturen zijn: massaliteit, beperktheid en nivellering. Zij bedreigen de schaalharmonie en de stabiliteit van de natuurlijkheidsgraad van het landschap. Er dient een werkwijze ontwikkeld te worden die op deze problemen toegespitst is. Daarom dienen alle belangen (functies) t.a.v. de buitenruimte geanalyseerd te worden.
- Er zijn 21 functies van de buitenruimte onderscheidbaar, welke middels een scala van 10 bestemmingen concreet ruimtelijk voor kunnen komen. Het "optellen" van de bestemmingen-claims hoeft zeker geen tegemoetkoming aan alle functies te betekenen.
- Er zullen zich omstandigheden voordoen waaronder niet alle 21 functies tegelijkertijd aan bod kunnen komen. Daarom is een prioriteitsstelling noodzakelijk. De centrale waarde hiervoor luidt: aan alle wensen (functies) tegemoet te komen op een zodanige wijze dat andere belangen (functies) zo weinig mogelijk in de verdrukking komen. Dit houdt concreet in dat de in het planologisch krachtenveld zwakste "broeders" (functies, categorieën betrokkenen) steeds als toets zullen gelden voor iedere beslissing. Hiertoe is een hulpmiddel, de effectenmatrix, uitgewerkt dat voor elke beslissing de invloed op de zwakste "broeders" kan nagaan.
- Het werkproces inzake de inrichting van de Buitenruimte van Almere zal worden bepaald door de geïntegreerdheid en de complexiteit van het planningsobject. Werkwijze en organisatiekader zijn hiervan afhankelijk gesteld.
- De buitenruimtematerie is zo complex dat het niet mogelijk is om individueel een allesomvattende, voldoende concrete, visie op de inrichting te ontwikkelen. Ook bijvoorbeeld een visie als "hoe dichterbij en gevarieerder des te groter het gebruik" is onvoldoende om de buitenruimte daadwerkelijk aan een concreet inrichtingsmodel te helpen.
Daarom wordt aan alle aspecten door specialisten aandacht geschonken. Voor ieder aspect (functie) wordt een analyse van snel te nemen beslissingen (urgente inrichtingsacties) gemaakt naast de opstelling van een toekomstscenario voor het desbetreffende facet. De door iedere specialist voor zijn aspect opgespoorde urgente inrichtingsacties worden op hun hardheid (de vraag) en werking (impactanalyse) beoordeeld d.m.v. prognoses en effectenmatrix. Al deze beslissingen tezamen vormen - op één moment gezien - een "incompleet" toekomstbeeld dat enerzijds op korte termijn inrichtingsacties mogelijk maakt, anderzijds completering in de toekomst niet onmogelijk maakt.
- Het voorbereidingsschema voor de geïntegreerde structuurvisie wekt in het kort als volgt (zie inhoudsopgave p. 19). Na het onderscheiden van

de diverse functies (Hoofdstuk 1) volgen twee gelijktijdig te ondernemen stappen: de catalogus der (deel)bestemmingen (Hoofdstuk 2 t/m 11) en de catalogus der mogelijkheden (Hoofdstuk 12, 13, 14).

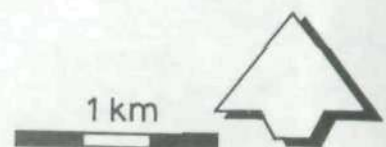
In beide onderdelen worden per facet toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden en urgente inrichtingsacties opgespoord. Vervolgens wordt dit "vraag" en "aanbod" aan elkaar gekoppeld door middel van zgn. Potential Surface Analyse. Hierbij wordt per gebied bekeken in hoeverre het geschikt is voor het lokaliseren van een bepaalde bestemming. Per (deel) bestemming ontstaat dan een ideaal-model (Hoofdstuk 15 t/m 25). Deze zijn dan gedifferentieerd samen te voegen een of meerdere synthesemodellen, door middel van hulpmiddelen als verdraagzaamheidsmatrix, nabijheidsmatrix. (Hoofdstuk 26). Via prioriteitstelling en evaluatie kan dan gekozen worden (Hoofdstuk 27). Hierbij komen de eerder vermelde basisproblemen schaalharmonie en stabiliteit tot een oplossing en is een uiteindelijk geïntegreerde ontwikkelingsvisie het resultaat (Hoofdstuk 28).

Tenslotte worden dan afzonderlijke projecten onderscheiden (Hoofdstuk 29) en vastgesteld welke gedetailleerde programma's van eisen opgesteld en deelplannen ontworpen zullen moeten worden (Hoofdstuk 30).

STRUKTUURSCHEMA ALMERE MODEL 4

- WONEN
- CENTRUMVOORZIENINGEN
- EXTENSIEVE BEDRIJFSTERREINEN
- INTENSIEVE BEDRIJFSTERREINEN
- BIJZONDERE BESTEMMINGEN
- WATER
- BUITENRUIMTE
- BUITENRUIMTE MET NAT KARAKTER
- OVERWEGEND AGRARISCHE DOELEINDEN
- VERKEERSDOELEINDEN
- VAART + SLUIS
- SPOORBAAN + STATION
- GOEDERENSPoor
- OPENBAARVERVOERSBAAN
- PRIMAIRE WEG (SLAG 1)
- STADSAUTOWEG (SLAG 2)
- HOOGSPANNINGSLEIDING (380KV)

1. Inleiding

De planologische situatie in de Noordvleugel van de Randstad is dusdanig nijpend dat de regering besloten heeft dat er in het jaar 2000 maximaal 250.000 mensen in het zuid-westelijk deel van de nieuwste Flevopolder moeten kunnen wonen en werken. De planning van deze stad Almere wordt diensgevolge voortvarend aangepakt, want 250.000 inwoners in 25 jaar houdt een ongekend hoog groeitempo in.

Mede om deze praktische redenen is voor een meerkernige opzet van het stedelijk gebied Almere gekozen. Immers, een verspreide opzet maakt organisatorisch en sociaal gezien grotere bouwsnelheid mogelijk (zie kaart fig. 1).

Echter, een belangrijker reden om Almere polynucleair op te zetten ligt in de recreatief-landschappelijke sfeer. De buitenruimte die tussen de woonkernen zal ontstaan zal meer recreatieve potenties in zich kunnen herbergen dan die om een ruimtelijk gesloten stadslichaam. Veel van de oorzaken van de suburbanisatie (zoals de wens naar wonen in een rustige "groene" omgeving) zullen nu door de grote stad zelf weggenomen kunnen worden. Te denken valt aan de volgende potenties waarvoor voldoende ruimte beschikbaar is:

- de relatief grote randzones tussen bebouwd-onbebouwd stedelijk gebied zullen een aantrekkelijk woongebied vormen,
- de openlucht-recreatieruimten zijn dicht bij de woongebieden gesitueerd, en met name dicht bij de woongebieden van autoloze bevolkingscategorieën, met andere woorden er zal een gemakkelijke bereikbaarheid voor voetgangers en fietsers kunnen ontstaan,
- op een relatief klein ruimtebestek kan het stad-natuurthema in zijn geheel tot uitdrukking komen, met andere woorden via allerlei overgangsrasters kunnen in het stedelijk gebied stille en drukke, grote en kleine, stedelijke en zeer natuurlijke gebieden opgenomen worden,
- de dichtbij de woning gelegen recreatie-objecten kunnen een bijdrage leveren aan een beperking van de recreatie-mobiliteit en aan een reductie van de noodzaak tot de trek naar buiten.

In deze nota worden, voortbouwend op eerdere werkdocumenten, een begripsvorming en een werkwijze ontwikkeld die het kader zullen scheppen voor een reeks werkdocumenten die ieder op onderling geïntegreerde wijze een stuk inhoudelijke vulling van de Buitenruimte van Almere aan moeten dragen.

De bedoeling van deze nota is om de bij de inrichting van de Buitenruimte betrokkenen op één noemer te laten komen qua zicht op de inrichtingsproblematiek, de ontwikkelingsstrategie, de werkwijze, de begrippen en de terminologie. De uitwerking van dit gezamenlijk standpunt door middel van een reeks werkdocumenten kan betiteld worden als het structuurschema, of liever, Integrale Ontwikkelingsvisie Buitenruimte. (Dit om misverstanden over de terminologie te voorkomen, zie bijlage 1). Een dergelijk rapport over Almere's Buitenruimte zal zowel ontwikkelingsaspecten als structuuraspecten moeten bevatten teneinde ook de reeds in uitvoering zijnde plannen, ontwerpen en objecten in het totaal-kader te vatten.

2. Trends in Buitenruimten

De Buitenruimte van Almere (totdusver: de buiten de kernen gelegen terreinen van Almere) zal bestaan uit natuurlijke gegevenheden, vormen van grondgebruik en bebouwing, "gekweekte" fauna en de mensen die er in voorkomen. De Buitenruimte is daardoor een landschappelijk complex,

een totaal-landschap, waar het voorkomende "groen", of de "beplanting", deel van uitmaakt, evenzeer als andere verschijningsvormen. De mensen en hun activiteiten zijn de stuwende krachten in de Buitenruimte. Omdat het zwaartepunt van de menselijke activiteiten in de woon- en werkkern- en ligt is de exacte begrenzing van de Buitenruimte moeilijk vast te stellen. Veeleer is er sprake van een continuüm van buitenruimten met als ene uiterste de centra der kernen en aan de andere uiterste het "hart" van de buitenruimte. Hier en daar kunnen overigens op dit continuüm micro-polariteiten voorkomen, bijvoorbeeld daar waar het centrum der hoofdkern zal grenzen aan een typisch buitenruimte-milieu. Voorlopig wordt hier gemakshalve de bebouwde kom als begrenzing aangehouden, met dien verstande dat de overgangen tussen kernen en Buitenruimte aparte aandacht zal krijgen.

Hoewel in feite alle activiteiten in en om de buitenruimte als landschapsvormende processen betiteld mogen worden zullen achteraf - vanwege de recente ontstaanswijze en huidige toestand van de Buitenruimte - vooral de verkeersinfrastructuur, de eerste woonkernaanzetten, eventuele zandwinning, open water en de eerste (eventueel tijdelijke) grondgebruiken van het gebied als allerbelangrijkste landschapsvormers gekenschetst kunnen worden.

Het is niet doenlijk om alle verwevenheid, alle samenhang of alle binding tussen landschapselementen in meetbare criteria uit te drukken, teneinde zodoende een effectieve planning inzake landschapsvormers (dus inzake de inrichting van de Buitenruimte) te organiseren. Daarom verdient het de voorkeur om de inrichting aan te pakken door middel van de probleem-oplossende-benadering.

De kernproblemen bij vormgeving en beheer van het landschap als totaal-milieu zijn de mate van schaalharmonie en de mate van stabiliteit van de natuurlijkheidsgraad. De volgende met deze problemen verband houdende landschapsbedreigende trends zijn:

1. massaliteit,
2. beperking van ontwikkelingskansen,
3. nivellering.

ad 1 Onze tijd vertoont in sterke mate massificering van het menselijk handelen. Dit geldt voor wonen, werken, transporteren, reizen en ook voor recreëren. Deze massificering vergt en stimuleert de bouw van adequate landschapscomponenten. Deze ontwikkeling is deels in strijd met de belangen van de mens als individu. De (om)bouw van onze landschappen is momenteel sterker gericht op de milieubelangen van de massa dan op die van het individu: individu en gezin hunkeren naar een loskomen uit het massa-milieu, naar verblijf in eigen huis en erf, en het verpozen in landschappen met dimensies die beantwoorden aan de actieradius, aan het blikveld van individu en gezin. Schaalvergroting en urbanisatie (versteding), o.a. inrichting van industrieterreinen, moderne wegenbouw, en dergelijke ontwikkelingen, doen door omvang en snelheid niet alleen een omvorming doch in toenemende mate vervanging van deze landschapsbestanddelen van "menselijke" schaal ontstaan. Zeker ook de "massa"-recreatie is hier van belang, o.m. als afgeleide van bevolkingsgroei. Het gebied rond de woonplaats komt meer onder druk te staan dan het gebied op grotere afstanden van de woongebieden. Natuurgebieden staan meer aan gevaar bloot dan niet-natuurgebieden. Gemakkelijk toegankelijke gebieden komen onder sterkere druk te staan dan gebieden die moeilijk bereikbaar zijn. Deze ontwikkelingen werken alle de totstandkoming van massa-milieus in de hand, hetgeen zelfs in grootschalige landbouwgebieden als

storend wordt ervaren. Als mogelijke remedies hiertegen valt in Almere onder andere te denken aan de relatief grote hoeveelheid buitenruimte binnen korte afstand van de woning, "onverwoestbare" terreinen als het Muiderzand-strand eveneens op korte afstand en daarnaast de mogelijkheden die b.v. het water in al zijn verschijningsvormen, vooral ook in structurele zin, te bieden heeft. Immers, het landschap is een geheel, waarvan de delen zodanige betrekkingen met elkaar hebben, dat het geheel niet kan bestaan zonder die delen zowel als hun betrekkingen. De delen vertonen een samenhang, lees: structuur of patroon, en vormen daardoor een specifieke reeks van ontwikkelingspotenties voor het leven dat zich ruimtelijk in een gebied afspeelt: het landschap is het ruimtelijk kader van de samenleving, lees: bestemmingen, zoals openluchtrecreatie. Een goede structurering vinden is het halve werk in het proces van remedies tegen bedreigingen zoeken.

- ad 2 Ten opzichte van het landschap worden deze ontwikkelingen "gestuwd" door impulsen van stedelijk-industriële niet-landschappelijke aard en, eenmaal op gang gekomen, ook van binnen uit (b.v. slecht geproportioneerde "winkels in de wei"), in afnemende mate echter vanuit het "oude" schaalharmonische en het stabiele landschap: er is een verzwakking van het possibilisme (mogelijkheden bieden) als stuwkracht. Bevolkingsgroei, economische en technologische ontwikkelingen worden van zodanige omvang en aard dat het "totaal-landschap", daartoe niet meer de vereiste "deelmilieus" biedt: het landschap veroudert dan snel als totaal-milieu voor het vigerende complex van menselijke activiteiten. Zelfs nieuwere landschapsstructuren voldoen al spoedig niet meer als zodanig (verg. de inrichting van de Noordoostpolder). Het niet berekend zijn van het totaal-landschap (ruimtegebrek; naar vorm) stimuleert met toenemende frequentie tot uitbreiding en omvorming van "deelmilieus" (i.c. van de structuren voor wonen, werken, transporteren en reizen). De tijd, benodigd voor landschapsstabilisatie, gaat ontbreken, het ene deelmilieu tast het andere aan. Men vergt meer en meer het onmogelijke van het landschap: possibilisme wordt opgevolgd door impossibilisme. Dit verschijnsel treft met name de natuurcomponenten van het landschap. De mens-gerichte deelmilieus tasten de natuurlijke deelmilieus aan, waardoor ook deze milieus verstoord worden ten nadele van de mens als biologisch wezen, ten koste ook van de mens bij zijn behoefte aan recreatie. Stille en/of natuurlijke gebieden en gebieden met afzonderlijke open ruimten nemen af in aantal. Men zou moeten stellen dat de mens opnieuw geleerd zal moeten worden hoe hij met zijn buitenruimte om kan gaan en hoe niet!

- ad 3 Men kan stellen, dat:

- a. een aantal claims (nieuwe woningen, nieuwe industrieterreinen, nieuwe wegen, nieuwe parkgebieden e.d.) vrijwel overal in ons land in even sterke mate wordt gesteld;
- b. als gevolg van deze steeds omvangrijker en meer gecompliceerde claims het landschap vaak ingrijpend verandert;
- c. van streek tot streek aan deze claims op vrijwel identieke wijze wordt tegemoetgekomen. Dit brengt het gevaar van karakterverlies mee: het landschap wordt opener, vlakker, groter van schaal, kavelscheidingen worden rechter, de natuurlijke waarde vermindert. Er is een algemene vervlakking. Deze nivellering (o.a. bij grensgebieden van nederzettingen, ruilver-

? kavelgratte.

kavelingen, polders, recreatieve concentratie gebieden, wegen-landschappen) wordt naast de overal gelijke wijze van aanpak mede veroorzaakt door het beperkte actiegebied van de ruimtelijke planning: de fysieke omgeving van de mens remt of stimuleert slechts zijn reeds aanwezige houdingen en gedragingen:

- d. zuiver ruimtelijke acties hebben maar weinig invloed op het in goede banen leiden van negatieve ontwikkelingen wanneer niet naast de ruimtelijke actie (of zelfs afzonderlijk) ook maatschappelijke doeleinden in de planning opgenomen zijn. Het is nog steeds de individuele grondgebruiker (al dan niet in overheidsdienst) die de meeste invloed op het landschap heeft: de ingrijpende veranderingen in ons landschap worden door velen onaanvaardbaar geacht, terwijl degenen die deze veranderingen teweeg brengen zich op het standpunt stellen, dat zij daar weinig boodschap aan hebben omdat zij er op economisch verantwoorde wijze moeten werken of, wat betreft andere groepen, het recht hebben vrij gelaten te worden in de wijze waarop zij in het buitengebied wonen, recreëren en verkeren.

De conclusie die uit het signaleren van deze schaalharmonie en stabiliteit bedreigende trends naar voren komt is inderdaad dat er een hard gevecht om het bezit en het gebruik van de ruimte buiten de steden (kernen) aan de gang is. Dat zal ook in de toekomst wel zo blijven - daarom loopt ook Almere's Buitenruimte deze risico's, zij het dat de rijks-eigendom van de grond uiteraard zekere garanties ter beperking hiervan biedt.

De potentiële landschapbedreigers moeten dus onderkend worden en deze kennis kan opgenomen worden in de landschapsplanning van Almere. Middels een goed opgezet planningsmechanisme dat rekening houdt met de consequenties van genoemde strijd kan aan de ontwikkelingen de juiste richting gegeven worden. Daarom dienen alle belangen (functies) t.a.v. de Buitenruimte geanalyseerd te worden en dient een op deze problemen toegespitste werkwijze ontwikkeld te worden.

Het zal in een aantal gevallen tevens nuttig zijn om de woonkernen van Almere mede bij de problematiek te betrekken: sommige trends vinden hun oorzaak in de kernen (verkeer, recreatie). Overigens moet ook aan de mogelijke remedies tegen gevaarlijke ontwikkelingen (b.v. natuurbouw in de polder als remedie tegen "natuurverarming" elders) voldoende aandacht geschonken worden.

3. Functies van de Buitenruimte

De zes leidinggevende gedachten waarop de plannen voor Almere gebaseerd worden staan vermeld in het rapport Almere 1985. Deze hoofddoelstellingen kunnen op verschillende manieren geoperationaliseerd worden.

Van belang is dat de concretisering op heldere, navolgbare wijze geschiedt, ook ten aanzien van de Buitenruimte, zodat het planningsproces (dat een consequentie van de concretisering is) in alle openheid tot stand kan komen. Voor de werkwijze is voorts van belang tot een doelstellingenpakket te komen dat voor alle betrokkenen en belanghebbenden aanvaardbaar is. Dit geldt eveneens voor alle afleidingen en nadere concretisering. Hierom is een open communicatie terzake gewensd. Eenmaal op een bepaald punt in het planningsproces beland is het noodzakelijk om tot een beredeneerde prioriteitstelling te komen.

Dat is het punt waar zal blijken dat er een situatie van onvoldoende middelen en/of onderling conflicterende middelen ter effectuering van de doelstellingen is ontstaan.

Van de 6 hoofddoelstellingen kunnen een twaalfstal "welzijnsdoelstellingen" welke geheel of gedeeltelijk concreet voor ruimtelijke ordening vatbaar zijn (zie bijlage 2) worden afgeleid. Deze doelstellingen, verbijzonderd tot concrete ruimtelijke orderingsdoelen inzake de Buitenruimte, leveren navolgend overzicht van de "Functies van de Buitenruimte" op.

De mensen zijn er zich van bewust dat de buitenruimte wordt

A. gebruikt	1. recreatie (openlucht)
	2. beperkte woonfunctie
	3. ruimte voor communicatiebanen (o.a. wegen)
	4. produktieruimte voor agrarische en aanverwante bedrijvigheid (bosbouw)
	5. winning van bodemschatten (zand)
B. gezien	6. vanuit woning, evt. bedrijf
	7. vanaf weg of pad
	8. vanaf uitzichtpunt (brug, dijk)
C. gevoeld	9. geeft privacy, biedt afzondering
	10. geeft geborgenheid (sociale, psychologische contactmogelijkheden; milieu-identiteit)
	11. geeft gevoel van ruimte en schaal
	12. suggestie van het vroegere plattelands- of natuurleven.

De mensen zijn er zich echter niet per sé van bewust dat de buitenruimte

D. een eigen utilitaire werking heeft	13. drinkwatervoorziening en overige waterhuishouding met bergruimte tegen wateroverlast
	14. berging en verwerking van afval
	15. klimaatsbeïnvloeding (luwte)
	16. levensvoorwaarde voor flora en fauna (natuurbouw + milieubeheer)
	17. veiligheidszone (b.v. rondom een vliegveld)
E. helpt vorm te geven aan ontwikkelingspatronen	18. ruimte tussen elementen of complexen (bufferzones tussen kernen b.v.)
	19. ruimte die ontwikkelingen kanaliseert (door scandering of begrenzing)
	20. uitbreidingsruimte voor stedelijke functies (b.v. bijzondere bestemmingen)
	21. reserve voor thans nog niet te voorziene functies die zich in de toekomst zullen manifesteren.

Met name de C-functies (9 t/m 12) behoeven enige toelichting teneinde de achtergrond te kunnen schetsen van waar uit deze functies voortkomen. Het meest overheersende gevoel bij de mens in zijn relatie tot buitenruimten is het zintuigelijke, waarbij de visuele aspecten het meest op de voorgrond treden; het uitzicht vanuit de woning op het landschap, als ook het zicht vanuit het groen op de daarin ingepaste woning. Ook de factoren geur en geluid spelen mee. De tweede "binnen-buiten" relatie is die van de beweging. Tegenover het statische van de hierboven genoemde zintuigelijke gevoel, is de bewegingsrelatie meer actief van aard. Hierbij heeft elke leeftijdsgroep een eigen manier van beleven; bejaarden zullen eerder beschouwen dan jongere leeftijdsgroepen, terwijl kleine kinderen alléén maar de beweging kennen.

De derde relatie is die van de creativiteit. De menselijke drang tot manifesteren en identificatie uit zich onder andere in creativiteit. Zo legt de bewoner over het algemeen zijn tuin aan zoals hij denkt zich daarin prettig te voelen. Bewust of onbewust zoeken mensen naar een synthese, een samenstelling van zintuigelijke waarneming, bewegingsmogelijkheid en creativiteit.

Dat wat we dagelijks om ons heen zien, het Nederlandse landschap, vertoont weinig samenhang, doch is slechts een opeenstapeling van niet-plaatsgebonden attributen. Klakkeloos worden voorzieningen aangelegd, normen zonder achtergrond vooropstellend. Daardoor wordt direct bijgedragen aan het fragmentarische beeld dat ontstaat, zowel qua landschap als qua beleid.

Het lijkt erop dat de vorm van het landschap niet meer gemaakt of ontworpen wordt, de vorm moet maar vanzelf ontstaan, structuurloos. In het vorige hoofdstuk werd reeds gesteld dat juist een goede structuur als een remedie tegen bedreigingen beschouwd kan worden. De achtergrond hiervoor is het streven van de mensen naar zelfexpressie en herkenning van zichzelf en van zijn omgeving. De C-functies zijn een poging om deze strevingen op een concreter niveau te onderscheiden, zodat ook het middel ter verwerkelijking van dit streven namelijk de structuur van een gebied ofwel de aan een specifiek gebied verbonden reeks van ontwikkelingspotenties, nader onderverdeeld en specifiek toegepast kan worden. De typische structuraanleiding in het gebied van Almere zou het water kunnen zijn. Ook de overige opgesomde functies zouden met een dergelijk structureringsmiddel in relatie moeten komen te staan. Men kan stellen dat de C-functies invloed op alle andere functies dienen te hebben, teneinde milieu-identiteit te verkrijgen. Nauw hieraan verwant is F-functie no. 21 "Reserve". Er zijn drie structurele flexibilitetsaspecten te onderscheiden:

- flexibiliteit, b.v. maakt de inrichtingsactie geen andere acties onmogelijk, dat wil zeggen past de actie in het op een zeker moment bestaande landschapskader; multifunctionaliteit.
- adaptabiliteit, b.v. zijn de gevolgen van de inrichtingsactie aanpasbaar aan maatschappelijke ontwikkelingen, die naar hun aard eventueel wel te voorzien zijn maar waarvan de omvang van de behoefte aan ruimte nog niet nauwkeurig is vast te stellen, b.v. kunnen de 150 ha plassen in 1980 leiden tot een 600 ha plassen in 2000 indien dit wenselijk mocht blijken; tijdelijkheid.
- overtolligheid, b.v. van bepaalde inrichtingsacties kan gesteld worden dat zij ruimtelijk "footloose" zijn, d.w.z. de exacte lokatie komt er op het moment van actie-bepaling niet op aan. De kans bestaat dat dit in een latere fase wel het geval is en daarom is het wenselijk de actie op meerdere plaatsen te lokaliseren, zodat tenminste tijdelijk een situatie van "redundancy" ontstaat; milieudifferentiatie.

Vooraf genoemde adaptabiliteit wordt door E-functie no. 20, Uitbreidingsruimte, vertegenwoordigd. Een combinatie van beide andere aspecten leiden tot functie 21. Om het belang van deze functie te onderstrepen zal getracht worden hem in het vervolg als een aparte bestemming te behandelen hoewel de functie Reserve zeker doorwerkt in andere functies, c.q. bestemmingen.

Een voorbeeld ter afsluiting van deze toelichting.

Veel recreatieterreinen van tegenwoordig worden pasklaar ingericht voor

de situatie in het specifieke jaar x. Er ligt bij voorbaat vast wat men er wel en wat men er niet mee kan doen, waar men het mag doen en hoe men het moet doen. De recreant is bij wijze van spreken al voorgeprogrammeerd, zijn programma ligt al vast en afwijkingen zijn niet of nauwelijks mogelijk (spelen op de speelweide, spartelen in de spartelvijver). Dingen te veel vastleggen is gevaarlijk, ontnemt het initiatief aan mensen, terwijl het levende, door een hoofdstructuur samenhangende (recreatie-)landschap dat niet volgens programma volgezet is met voorzieningen, attributen en installaties juist zo al tot initiatieven, zelfexpressie en verbondenheidsbeleving opwekt - ook na het jaar x. Gechargeerd gesteld: in slecht gestructureerde recreatiegebieden voelen de recreanten behoefte om geleid te worden. Omdat deze behoefte kenbaar gemaakt wordt is men b.v. maar al te vaak geneigd eerder overduidelijk bewegwijzerde wandelroutes als norm te gaan stellen in plaats van de hoofdstructuur van het gebied te gaan verbeteren.

Bestemmingen van de buitenruimte

Niet alle functies zijn ook planologische bestemmingen. Dit is alleen het geval voor

1. recreatie	(A 1)
2. beperkte woonfunctie (kernrandzones)	(A 2)
3. ruimte voor communicatiebanen	(A 3)
4. productieruimte (land-, bosbouw)	(A 4)
5. winning bodemschatten	(A 5)
6. drinkwatervoorziening, etc.	(D 13)
7. berging/verwerking afval	(D 14)
8. natuurbouw	(D 16)
9. uitbreidingsruimte (bijzondere bestemmingen)	(E 20)
10. reserve	(E 21)

Deze bestemmingen dienen onderverdeeld te worden naar door de bestemming mogelijk gemaakte Aktiviteiten. Dit zou zeer komplekse en gedetailleerde onderscheidingen op kunnen leveren. Voor de hanteerbaarheid van de onderverdeling wordt naar een indeling naar Functie gestreefd. De functie van een activiteit is de zingevende betekenis van de activiteit (het waarom). Functie is dan te beschouwen als hoofdkategorie van activiteiten. Een bestemming is als het ware de drager van één of meerdere functies.

Zo zal Recreatie afgeleid kunnen worden tot:

- drukke oevergebonden recreatieactiviteiten
- drukke landgebonden recreatieactiviteiten (inclusief verblijfsrecreatie)
- stille oevergebonden recreatieactiviteiten
- stille landgebonden recreatieactiviteiten
- watergebonden recreatieactiviteiten (watersport)
- routegebonden recreatieactiviteiten

en is van Productieruimte de volgende differentiëring denkbaar:

- akkerbouw
- weidebouw (veeteelt)
- tuinbouw (koude grond, kassen)
- fruitteelt
- bosbouw (houtteelt)
- bio-industrie
- kwekerijen.

Aan alle overige functies van de buitenruimte die geen bestemming zijn, kan tegemoet gekomen worden door

- 1° De samenstellende elementen (o.a. terreintypen, typen voorzieningen, vormen van grondgebruik) waaruit de gelocaliseerde bestemmingen bestaan te variëren naar aard, omvang, menging, uiterlijke verschijningsvorm, gebruiksregeling e.d.
- 2° Op het niveau van de (deel)-bestemmingen combinaties aan te brengen (zo ontstaat "multifunctionaliteit"). Denk aan waterplassen die zowel voor recreatie als voor beschermingsbuffer van natuurterreinen als voor zandwinning kunnen dienen.

Teneinde een inzicht te krijgen in welke mate de landbouw een tijdelijke bestemming zou kunnen zijn is een globale oppervlakteschatting gemaakt van alle bestemmingen die ruimte van enig formaat claimen in de Buitenruimte van Almere. Zie bijgaand schema (fig. 2). Het totaalgebied van Almere ad 15.000 ha is simpel per 5 jaar opgedeeld met landbouw als restpost - met dien verstande dat vanuit faseringsoverwegingen (het tijdig bouwrijp of voor inplant geschikt maken) steeds 5 jaar terug is gerekend. In het jaar 2000 is aldus met de situatie van het jaar 2005 rekening gehouden.

4. Prioriteitstelling

Aan alle doelstellingen (functies, bestemmingen) van de Buitenruimte kan tegemoet gekomen worden als er voldoende middelen daartoe aanwezig zijn. Zolang dat niet het geval is, moet de bevrediging van een of meerdere doelstellingen worden uitgesteld tot er meer middelen beschikbaar zijn. Deze prioriteitstelling dient afgeleid te worden door een referentiekader, een centrale waarde waarop het maatschappelijk proces, dus ook het ruimtelijk beleid inzake Almere, georiënteerd is. Als basisbegrip is hiertoe "emancipatie" gekozen, dat wil in concreto zeggen dat extra aandacht krijgen: die functies van de buitenruimte die bij een laissez-faire planning (non-planning) door de trends onder de voet gelopen zouden worden. En ook: extra aandacht voor die categorieën belanghebbenden die bij een laissez-faire planning door de trends minder dan rechtvaardig benadeeld worden. In sommige gevallen kan naast datgene wat het meest in verdrukking komt ook prioriteit verleend worden aan datgene wat het minst verdrukt. Zie bijlage 3 voor een beargumenteerde uiteenzetting.

Vanuit allerlei hoeken worden reeds min of meer concrete uitwerkingen aangeboden van genoemde centrale waarde.

Zo is tegenover de huidige en toekomstig te verwachten recreatieve ontwikkelingen - een der minder "harde" functies - een verschillende houding mogelijk:

1. Men laat de zaken op hun beloop en aanvaardt daarbij het risico dat ofwel een andere functie dominant wordt, of dat de recreanten hun stempel op het landschap kunnen drukken (nadelen: massificering, impossibilisme, nivellering, i.h.a.; voor Almere in het bijzonder: onbeteugelde druk van oude land recreanten op de Buitenruimte).
2. Een ander principe dat men kan huldigen komt neer op een zo sterk mogelijke afremming van de mobiliteit over langere afstand ten gunste van b.v. natuur en landbouw. Om aanvaardbare alternatieven voor de recreatietrek naar buiten te bieden moet men op de hoogte zijn van datgene wat mensen in hun recreatie nastreven. Het op korte afstand van de woning recreatief-aantrekkelijke gebieden inrichten zou zeker de vraag en de wijze van verplaatsen kunnen beïnvloeden (nadelen: er zijn teveel ongetoetste hypothesen over de trek naar buiten in omloop om tot een reeks van doorslaggeven-

Figuur 2. Globale raming in ha van de beschikbare grond voor landbouw in Almere's Buitenruimte

	1975	1980		1985		1990		1995		2000	
				Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.
1. Aantal inwoners x 1000 (6 jaar later)	23	70		104	112	121	212	125	250	130	275
2. Bebouwde kom bij 60 inw./ha	385	1.165		1.735	2.365	2.015	3.535	2.085	4.165	2.165	4.585
3. Infrastructuur	300	300		330	375	345	560	350	640	360	750
4. wegen	-	-		120	120	120	120	210	210	300	300
5. spoor											
Water											
5. kanalen	20	50		60	70	65	90	65	100	65	110
6. biezenvelden	10	12		15	22	20	33	20	35	21	37
Recreatie Almeerders + oudelanders											
7. land	500	900		1.250	1.700	1.400	2.400	1.400	2.600	1.500	3.100
8. water (plassen)	30	95		160	245	240	365	300	600	360	750
9. Natuur	800	800		800	800	800	800	800	800	800	800
10. Afval	10	10		15	20	20	40	20	50	20	55
11. Bezetting reservegeb. voor landbouw	750	635		580	540	555	460	550	390	545	330
12. Bedrijfsterreinen	150	200		250	350	350	550	400	750	450	850
13. Bodemschatten	100	100		100	100	100	100	100	100	100	100
14. Totaal Almere	15.000	15.000		15.000	15.000	15.000	15.000	15.000	15.000	15.000	15.000
15. Niet land- en bosbouw	-	3.055		5.415	6.710	6.030	9.055	6.300	10.440	6.685	11.765
16. Over	11.945	10.735		9.585	8.290	8.970	5.945	8.700	4.560	8.315	3.235
17. Onbruikbaar 10%	-	1.195		960	830	900	595	870	460	830	325
18. Beschikbare grond voor landbouw	10.750	9.660		8.625	7.460	8.070	5.350	7.830	4.100	7.485	2.910
Globale raming in ha (11.)+	750	635		580	540	555	460	550	390	545	330
19.	11.500	10.295		9.205	8.000	8.625	5.810	8.380	4.490	8.030	3.240

de factoren te komen, zodat het verschijnsel van de trek naar buiten niet noodzakelijkerwijs door nabijheid in zijn meest vitale punt aangevat wordt; voorts grote kans op massificering).

3. Men kiest dan ook liever een meer bevredigende oplossing: trachten aan de recreatieve wensen tegemoet te komen op een zodanige wijze dat andere belangen, zo weinig mogelijk in de verdrukking komen. Dit betekent dat men de behoefte moet kanaliseren en recreatiegebieden dusdanig moet situeren dat ze geen afbreuk doen aan b.v. natuur of landbouw. Daarnaast moet de grootst mogelijke aandacht geschonken worden aan de ruimtelijk-technische inrichting (stoelend op sociaal gedrag) van gebieden gezien de ingewikkelde relatie tussen massificering en toegankelijkheid/ontsluiting/bereikbaarheid.

Ook voor de "harde" functie landbouw wordt in de sfeer van onze centrale waarde een ideale benaderingswijze voorgesteld. De houdingen zijn als volgt:

1. Volledige tegemoetkoming door de landbouw aan alle wensen en behoeften die ten aanzien van het landschap leven (nadelen: conservering van grote delen op het oude land, loslaten van de op winst gerichte ondernemingswijze productie, loslaten van E.E.G.-verband).
2. De landbouw krijgt bepaalde beperkingen opgelegd en de opbrengst-dervingen die hierdoor ontstaan worden echter volledig gecompenseerd (nadelen: gevolgen der beperkingen moeilijk meetbaar, compensatie erg duur, een type boer dat nauwelijks bestaat in de huidige "vrije" ondernemerschap-opvatting).
3. Het beste is dan ook een positief samengaan (symbiose) tussen de verschillende belangen. Het kweken van groter inzicht in en begrip voor elkaars behoeften en omstandigheden (b.v. oog voor behoeften van de stedelijke bevolking), zou kunnen leiden tot het achterwege laten van niet beslist noodzakelijke veranderingen van waardevol geachte landschapselementen of bepaalde niet meer functionele elementen een aangepaste functie geven of gedeeltelijk te compenseren. Daarnaast zou in Almere een uitkiende relatie tussen winstgevende landbouw en subsidie-vragende andere functies een financiële onafhankelijkheid van de totale Buitenruimte mogelijk kunnen maken.

Het is duidelijk dat voor de prioriteitstelling een overzicht en een waardering van alle functies en betrokkenen in al hun gedragsrollen (als personificatie van prioriteiten) nodig is.

Prioriteiten: Bestemmingen

De relatief zwakste afgeleide Functies (Bestemmingen) van de Buitenruimte zijn, gezien trends als urbanisering, nivellering, e.d.:

- a. niet-Buitenruimte functies, lees: de randen van de woonkernen en van de industriegebieden (immers de meest kritieke beslissingen inzake de Buitenruimte zullen de meer algemene ontwikkelingsbeslissingen zijn, zoals die omtrent de locaties van kernen, bebouwingsdichtheden, vormgeving van gebouwen in de nabijheid ontwikkelingszones e.d.).
- b. functie 10: geborgenheid/milieu-identiteit (structuur).
- c. functie 16: natuurbouw/milieu-beheer
- d. functie 1: recreatie
- e. functie 4: land- en bosbouw
- f. functie 21: reserve.

Hiervan zijn c, d, e, en f een planologische bestemming (= afgeleide functie), terwijl a en b (en misschien f) een doorwerking in alle be-

stemmingen hebben.

In bijlage 5 is een globale verdraagzaamheidsmatrix opgesteld waaruit blijkt, dat bovenstaande functie relatief het meest door de overige functies en/of elkaar bedreigd worden.

Prioriteiten: Categorieën betrokkenen

Ten aanzien van de relatief zwakste categorieën van bij de Buitenruimte betrokkenen gaat het, gezien de maatschappelijke trends, allereerst om individuen en afzonderlijke huishoudens. Daarnaast geldt dat voor de inbreng (invloed) in het planningsproces gewoonlijk de georganiseerde groepen bevoorrecht zijn (instellingen, bedrijven, opdrachtgever, planningseenheid, e.d.). Trouwens, recent onderzoek heeft uitgewezen, dat bij complexe ruimtelijke orderingsproblemen, d.w.z. in die gevallen waar rationele doch ingewikkelde ontwerpprocesmethoden gevolgd moeten worden mede omdat de betrokken planners/specialisten groot in getale zijn (en ieders beroepsstatus niet minder), de uiteindelijke gebruikers over het algemeen weinig inbreng bij het komen tot een oplossing hebben. (zie figuur 3). De relatief zwakste categorieën Buitenruimtegebruikers zijn (zie bijlage 5):

1. mensen met een beperkte actieradius (b.v. huisvrouwen, lager betaalden, gehandicapten e.d.),
2. mensen verkerend in sociaal of cultureel isolement (b.v. sommige alleenstaanden, buitenlandse werknemers, e.d.),
3. mensen zonder auto (wandelaars, geen rijbewijs e.d.),
4. recreanten uit het "oude land",
5. alle anonieme inwoners van Almere (lokaal belang, b.v. t.a.v. veiligheid, drinkwater, privacy, geborgenheid),
6. alle anonieme "overige gebruikers" van de buitenruimte (algemeen belang, b.v. t.a.v. natuurbouw, reservegebieden).

Het is reëel dat meerdere individuele leden van bepaalde categorieën in meerdere rollen belang hebben bij Almere's Buitenruimte.

De Vakgroep Programmering van het Projektburo Almere heeft zich gebogen over het probleem van de waardetoekenning aan de 6 onderscheiden "zwakke" categorieën onderling, ten behoeve van toepassing in de effectenmatrixmethode (zie volgende hoofdstuk). Resultaat (bijlage 5):

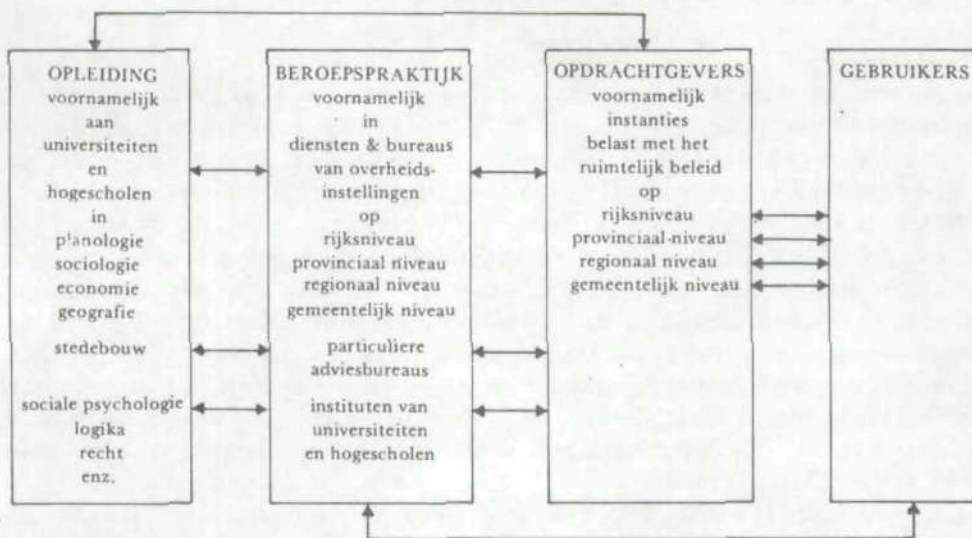
mensen met beperkte actieradius	2.33
mensen in isolement	1.53
mensen zonder auto	2.22
oude land-recreanten	1.54
alle bewoners van Almere	2.28
algemeen belang	2.10

5. Aspecten van het werkproces

Aspect: De geïntegreerdheid van een complex planningsobject

Bij de bepaling van de meest gewenste ontwikkelingen in de Buitenruimte, het object van planning, kan men zich richten op de totaliteit dan wel op de afzonderlijke facetten. Facetmatig kan gesproken worden van de ontwikkeling van bijvoorbeeld de recreatie of van de ontwikkeling van het landschap. In werkelijkheid zijn veel van deze ontwikkelingen van elkaar afhankelijk, staan ze in een zeker verband tot elkaar. Dit leidt ertoe dat de op te stellen ontwikkelingslijnen niet een facetmatig (b.v. alleen de recreatie betreffend) maar een geïntegreerd karakter dragen. Het denken over de Buitenruimte dient dus geïntegreerd te zijn. Christopher Alexander constateert in het artikel "Een stad is geen boom" dat in de nieuwe steden of wijken, die snel gebouwd zijn, (lees: land-

Belanghebbende bij methoden in en van het
ruimtelijk beleidsproces

naar : P. Drewe

Stedebouw en Volkshuisvesting, juli/augustus 1975

schappen, buitenruimten) iets wezenlijks ontbreekt. De verklaring is volgens Alexander dat de nieuwe steden georganiseerd zijn als een boom, terwijl de echte steden zijn georganiseerd als een halfrooster. Dit vereist enige verklaring, waarbij het begrip verzamelingen wordt ingevoerd. Een verzameling bestaat uit elementen die wij om een of andere reden als bij elkaar horend, beschouwen b.v. een stel bomen, die samen een bos vormen, of een stel mensen die een vereniging vormen. Als de elementen bij elkaar horen omdat ze op een of andere manier functioneren, spreken wij van een systeem. Een aantal verzamelingen kunnen een structuur gaan vormen. Eén daarvan is het halfrooster (zie figuur 4). Uitgebeeld zijn in feite een aantal verzamelingen opgebouwd uit 6 elementen. Een collectie verzamelingen vormt slechts dan een halfrooster wanneer van twee overlappende verzamelingen die tot de collectie behoren de verzameling die zij beiden gemeen hebben ook tot de collectie behoort. De verzamelingen 12345 en 3456 hebben 345 gemeen. Binnen de collectie van het gegeven halfrooster is elke overlapping een herkenbare eenheid bestaande uit 6 elementen.

Een boom is eveneens een collectie verzamelingen (zie figuur 5). Een collectie verzamelingen vormt alleen dan een boom wanneer voor elke twee verzamelingen die tot de collectie behoren geldt, dat of de ene is geheel opgenomen in de andere of ze staan geheel los van elkaar. De boom is een vereenvoudiging van het halfrooster; uit de 6 elementen is slechts een beperkt aantal verzamelingen te constateren.

Alexander betoogt dat een echte levende stad een typisch halfroosterstructuur bezit met al zijn overlappingsen, waarbij de overlapping op zichzelf herkenbaar is. Hij gebruikt het volgende voorbeeld. Hij ziet een kruispunt met verkeerslichten. Op een hoek is een winkel met een krantenrek daarvoor. Als het stoplicht op rood springt, wachten de mensen, lopen naar het krantenrek en kopen een krant.

Daar hebben we te maken met twee verzamelingen. De ene is de winkeletage met het krantenrek. De ander de straat met trottoir, verkeerslichten en krantenrek. De twee verzamelingen overlappen elkaar in het krantenrek. Een levende stad zit boordevol van deze voorbeelden. Landschap en buitenruimte ook, denk aan toerrijden.

In de praktijk nu worden volgens Alexander de moderne steden als een boom ontworpen. Als wij om ons heen kijken dan is dat duidelijk waar te nemen: in de steden functiescheiding en -ontmenging evenzo in veel buitenruimten. De conclusie is natuurlijk dat er geïntegreerde modellen gegenereerd dienen te worden.

Konkreet voor Almere's buitenruimte geldt bijvoorbeeld dat een model niet alleen informatie over het patroon van het ruimtegebruik, maar ook informatie over de beheersstructuur, de beheersmaatregelen, de mate waarin menselijke activiteiten gewenst of toelaatbaar zijn, etc., geeft.

Aspect: Het planningsobject bepaalt de werkwijze

Welke werkwijze leidt nu tot het gewenst resultaat?

Hiervoor kan het beste aangehaakt worden bij de landschapsvormende processen zoals die in werkelijkheid zich voltrekken, een analogie dus.

De vorm van het landschap ontstaat als resultante van het interactieproces mens - plaats. De vorm van het landschap is de waarneembare uitdrukking op tijdstip t van de interactie tussen mens en plaats. Heel grof kunnen we twee richtingen van beïnvloeding onderscheiden:

1. mens $\longrightarrow$ plaats
2. plaats $\longrightarrow$ mens

In figuur 6a zijn deze relaties in pijlen weergegeven.

Pijl 1: mens - plaats (constructief).

De mens heeft invloed op zijn omgeving. Hij grijpt in om b.v. een plaats bewoonbaar te maken; hij verandert de plaats om die geschikt te maken voor zijn doeleinden. Achter dit ingrijpen zit alles, wat specifiek tot de mens behoort: cultuur, maatschappelijke krachten, sociale relaties, doelstellingen, ideeën.

Pijl 2: Plaats - mens (betekenis).

De invloed, die de plaats op de mens heeft, is veel moeilijker te omschrijven. De inhoud van deze pijl is sterk afhankelijk van wat de mens zelf daarover bedenkt, afgezien van duidelijke invloeden, zoals de aanwezigheid van zuurstof op de desbetreffende plaats. Pijl 2 moet dan ook voor een belangrijk deel opgevuld worden met de betekenis, die de mens aan de plaats toekent (meer dan de betekenis, die de plaats heeft voor de mens; zie de toelichting op de C-functies in H3).

Dit is voor een groot deel een keuzekwestie (doelstellingen, ideeën, ideologie).

In het mens - plaats - proces (figuur 6b) wisselen de constructieve pijl 1 en de betekenispijl 2 elkaar in de tijd af. Het resultaat van de ingreep (pijl 1) gaat, via de betekenis (pijl 2), die aan het resultaat toegekend wordt, de volgende ingreep (pijl 1) beïnvloeden, enz. Het bewuste ontwikkelingsproces voor de buitenruimte van Almere dient nu een anloge vorm aan te nemen. In feite is de spiraal gang al begonnen met het beschikbaar stellen van de totale ruimte van Almere: als eerste tastbare reactie is de schatting van ruimteclaims (fig. 2) opgesteld (zie fig. 6c). Vervolgens is het wenselijk dat beide zaken nader uitgewerkt worden vanuit vraag (mensen) en aanbod (ruimtelijke mogelijkheden) teneinde een geïntegreerde ontwikkeling mogelijk te maken (zie fig. 6d en 6e, hierover wordt in het volgende hoofdstuk nader gesproken).

Aspect: het planningsobject bepaalt het organisatiekader

De gewenste integratie is organisatorisch gezien pas mogelijk wanneer er regelmatig en frequent een terugkoppeling plaats vindt aan beide polen van het spiraalproces. Dat houdt op de allereerste plaats een goed contact tussen alle bij het proces betrokkenen in.

Voor wat betreft de vakmensen, de specialisten, onder de betrokkenen kan gesteld worden dat het ontwerpproces in 3 fasen onderscheiden kan worden:

A. de voorbereiding

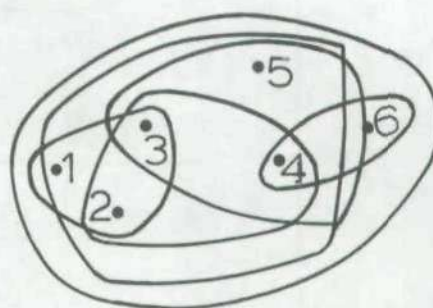
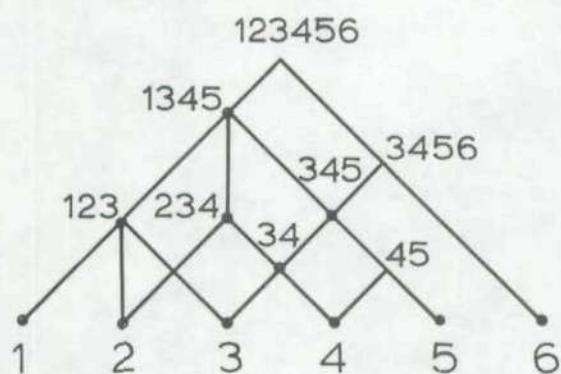
1. Men moet beginnen met een probleemstelling. Er is geen oplossing voordat het probleem goed is geformuleerd. Als we dat niet zouden doen lijken we op iemand die op zoek gaat naar een deksel zonder dat de pot bekeken is. De kans dan een redelijk passend deksel te vinden is bijzonder gering.
2. het verzamelen van gegevens. Bij de analyse van de Buitenruimte is het verzamelen van een aantal gegevens noodzakelijk: de mensen (gebruikers), landschap, bodem, hydrologie, topografie, etc. Voordat een goed plan gemaakt kan worden dient inventarisatie en onderzoek te worden verricht.
3. verwerken en opnemen van gegevens.

In de totale voorbereidingstijd moet veel werk verzet worden. De volgende fase is

B. de inkubatietijd, de rusttijd

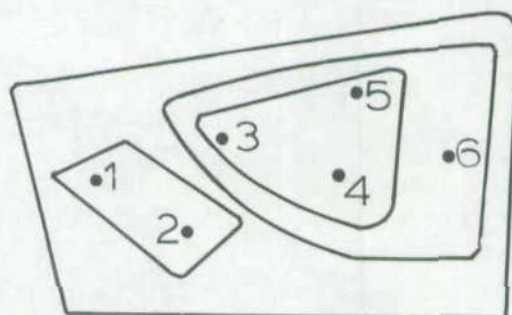
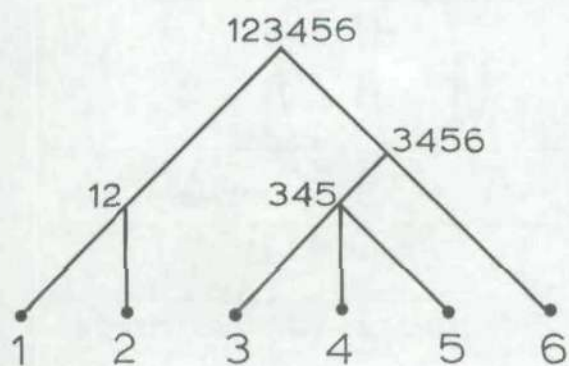
Het probleem moet bezinken. Er is weinig directe arbeid waarneembaar. De inkubatietijd vindt meestal zijn afsluiting met de ingeving van het idee, de inval.

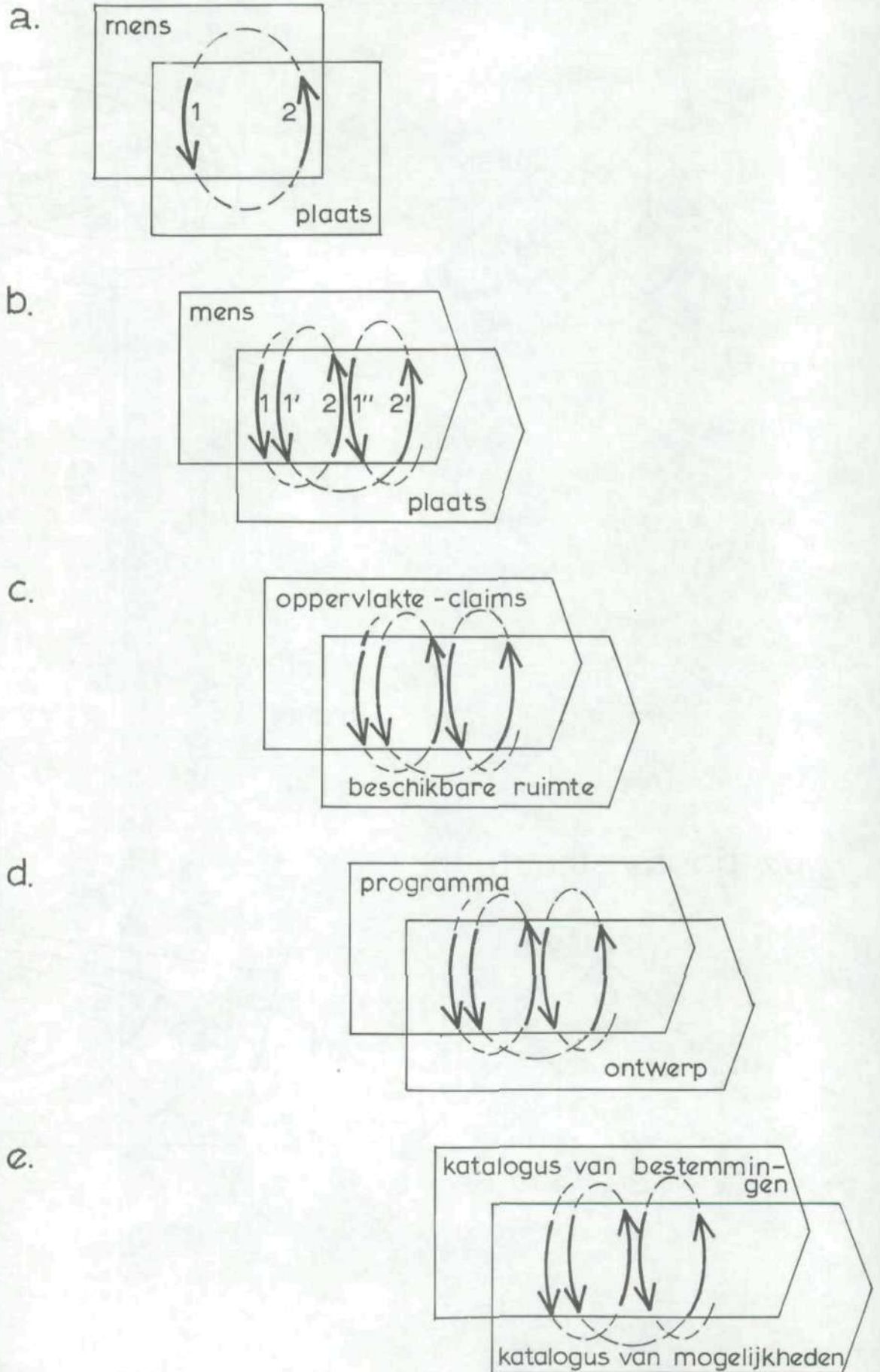
de halfrooster structuur

figuur 5

de boom structuur

C. de uitwerking

In deze fase moet weer veel werk verzet worden: het gestalte geven van het idee, eventueel aanvullen van de gegevens, het uitwerken van de details.

Als uitvloeisel van de snelle veranderingen en de ontwikkeling van de technologie met een toename van gespecialiseerde kennis en specialisten, is voor de huidige tijd in het algemeen en - wegens de urgentie die in verband met Almere's groeitempo op het inrichten van de Buitenruimte rust - voor de Buitenruimte in het bijzonder de noodzaak ontstaan om niet meer als eenling, maar om in teamverband te ontwerpen. Veel taken uit het ontwerpproces kunnen dan gelijktijdig verricht worden ten bate van de totale processnelheid.

Teamverband brengt een aantal nieuwe problemen met zich mee.

Het hele ontwerpproces moet worden doorgemaakt door een aantal mensen. Dit vraagt over het algemeen meer tijd, waardoor met name de volgende problemen aktueel kunnen worden:

- onvoldoende informatie. Men denkt van elkaar dat de ander het wel zal weten of er aan zal denken.
- te lange voorbereidingstijd
- te lange inkubatietijd.

Vooraf de te lange inkubatietijd gaat bij het ontwerpen in groepsverband problemen oproepen:

- de processen die bij de enkeling onbewust plaats vonden, zullen nu in teamverband moeten plaatsvinden. Een aantal zaken die vroeger niet werden uitgesproken, moeten nu expliciet gemaakt worden.
- de beslissingen die men intuïtief als ontwerper of programma-opsteller nam worden nu onderwerp van discussie.

Enerzijds kan de discussie de kwaliteit van de beslissing verhogen. Anderzijds kost het veel tijd ze bewust te maken. Bovendien is het gevaar aanwezig te verzanden in een kleurloos compromis.

In dergelijke situaties worden dikwijls emoties opgeroepen en ergenis opgewekt bij de teamleden. De beheersing van het proces van samenwerking is dan ook van het allergrootste belang.

De organisatie oude stijl ging gewoonlijk uit van taakomschrijving, communicatieprocedure, budgettering, etc. (zie figuur 7).

Bij de voor de Buitenruimte van Almere wenselijke organisatie "nieuwe stijl" hebben de teamleden een eigen beslissingsterrein (de getrokken cirkels) en een voor het team als geheel een collectief beslissings-terrein (de gestippelde cirkels). De cirkels zijn ook niet meer even groot.

Wil het collectief ontwerp werkelijk slagen dan moet er een zekere gelijkwaardigheid van de partners in het team zijn. Doch er zal ook een zekere inschikkelijkheid moeten zijn. Het eigen erf neemt af, het collectief erf neemt toe. Het komt in toenemende mate op de menselijke kwaliteiten aan van de teamleden en niet in de eerste plaats op de kwaliteiten als specialist.

Aspect: Planningsobject en organisatiekader bepalen procesplanningsbe- nadering

De Buitenruimte-materie is zo complex dat het niet mogelijk is om individueel (per specialist uit het team) een allesomvattende, voldoende concrete, visie (blauwdruk voor de toekomst) op de inrichting te ontwikkelen. Het gevaar van blauwdrukplanning volgens dergelijk recept is bovendien - naast de vaak geringe ontvankelijkheid voor nieuwe ontwikkelingen - dat het gewoonlijk aan enkele belangrijke en voor de hand liggende functies, facetten of sectoren teveel aandacht schenkt en te weinig aan de overige aspecten van het ruimtelijk in te richten of te ordenen gebied. De generatieve-planning daarentegen is beter geschikt om aan alle aspecten voldoende aandacht te schenken in alle fasen der planning - zij is dus ontwikkelingsgevoelig - en bij een goede werk-

wijze uitstekend toepasbaar voor een uitgebreid team van specialisten (zie bijlage 6).

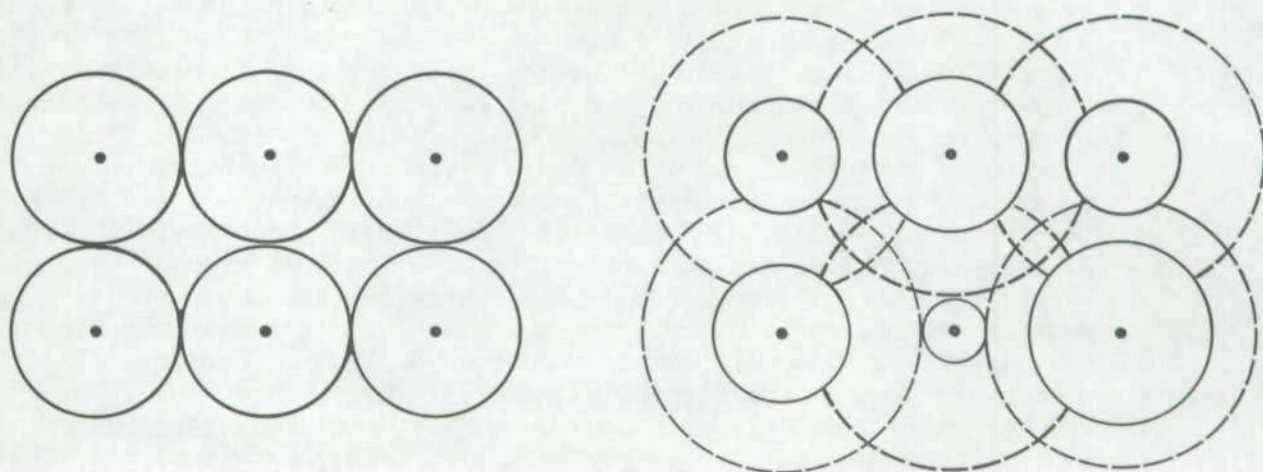
De ontwikkelingsvisie voor de Buitenruimte dient op korte termijn een "kunstmatige" zekerheid te bieden (inhoudelijk) om tot goede inrichtingsacties te komen, terwijl het op langere termijn onzekerheden door structurele beslissingen hanteerbaar maakt. Daarom wordt de generatieve benadering als wenselijk gezien voor de inrichting van Almere op het niveau van de Buitenruimte, d.w.z. een niveau lager dan dat van geheel Almere. Het gaat erom in de eerste plaats een werkstrategie te creëren waarin de afzonderlijke urgente inrichtingsacties inzake de Buitenruimte met elkaar in verband gebracht en op elkaar afgestemd kunnen worden, ook in de tijd. Vervolgens moeten methoden toegepast worden om op basis van genoemde generatieve strategie de urgente inrichtingsacties zelf te bepalen. Dit moet zodanig gebeuren dat de aard der veranderingen in de ontwikkelingen - beschreven in de strategie - leidt tot een navenante, passende verandering in het scala der urgente inrichtingsacties.

Onder urgente inrichtingsacties ("individual commitments") worden de vooral kleinere, dagelijkse beslissingen in het ruimtelijk ordeningsproces bedoeld, bijv. de aanleg van volkstuinen in een gebied waar nog geen over-all plan voor bestaat, de voorbereiding voor plannen, het voorwerk voor een belangrijke beleidsuitspraak, politieke beslissingen, de goedkeuring van facet- en deelplanning, het verlenen van bouwvergunningen, het verlenen van inspraak, particulier initiatief inzake grondgebruik buiten de overheid om. Urgente inrichtingsacties moeten gezien worden als acute, in de tijd dringende, directe verbintenissen tussen gedachten, ideeën, wensen en op zichzelf staande daden die deze gedachten en wensen verwerkelijken. Het niveau en de schaal kan zeer uiteenlopen: de ene urgente inrichtingsactie dient om een bepaalde ontwikkeling te garanderen, de andere dient om een flexibele, nog onvoorziene, ontwikkeling te garanderen, de andere dient om een flexibele, nog onvoorziene, ontwikkeling mogelijk te maken. Zij worden in de planningsteamorganisatie in principe door diegenen met primaire facet- of deilverantwoordelijkheden voor bepaalde aspecten opgespoord en aan het beleid voorgedragen. Met de urgente inrichtingsacties wordt vooral aan de huidige of op korte termijn aanwezige behoefte tegemoet gekomen, ongeacht of er een vooraf geformuleerd coördinerend kader voor alle acties aanwezig is. Deze behoefte kan ook een vrijhouden voor toekomstige ontwikkelingen behelzen. Dit hoeft echter niet noodzakelijkerwijs tot een ad-hoc-planning met laissez-faire kenmerken te leiden. Er zijn namelijk enige eisen waaraan de actie moet voldoen.

- in de eerste plaats is een nauwkeurige analyse van de behoefte, gepaard aan een analyse van de effectiviteit van een bepaalde urgente inrichtingsactie inzake het tegemoetkomen aan deze behoefte, vereist.
- Daarnaast moet de actie getoetst worden aan een set consistente criteria, die in feite in de plaats komen voor de toekomstvisie die bij de blauwdruk-benadering het inrichtingskader schept. Zo kan nagegaan worden of de actie relevant is, d.w.z. of de actie gericht is op het oplossen van de grootste problemen.

Mede hiertoe wordt in het navolgende een Effektenmatrix-methode opgesteld die voortvloeiend uit de Centrale Waarde (zie H 4 en Bijlage 3) als toetssteen kan dienen.

ontwerpen in teamverband

- Voorts is het voor alle sectoren van acties wenselijk om een toekomst-scenario op te stellen, d.w.z. een projectie van de toekomstige impact-rondes van de urgente planningsacties over langere termijn. Hierdoor kan nagegaan worden hoe effectief een actie is in het openhouden van toekomstige mogelijkheden.

Zonder deze eisen blijft het gevaar groot dat een structuurarm, niet-geïntegreerd Buitenruimte-landschap ontstaat vol met onsamenhangende voorzieningen en attributen.

Door nu op gezette tijden de in de loop van het planningsproces de ondernomen acties te inventariseren en te groeperen wordt een kader verkregen dat - flexibel in de tijd - werkt als "toekomstvisie", zoals de blauwdruk - niet erg flexibel in de tijd - bij de blauwdrukplanning. Het is niet uitgesloten dat na enige achtereenvolgend opgestelde "toekomstvisies" de variaties zo gering worden dat alsnog van een blauwdruk sprake is. Voor die gebieden waar de beplanting nog tot volle wasdom moet komen is dit zelfs waarschijnlijk.

Wanneer nu per (deel-) bestemming de ideale ontwikkelingsprocessen door de facetspecialisten is voorzien (potentiële modellen) met inbegrip van bovenvermelde aspecten dient er op regelmatige tijden een integratie plaats te vinden. Deze synthese moet om de 5 jaar vastgesteld worden: 1980, 1985, 1990, 1995 en 2000, met dien verstande dat een synthese voor peiljaar x ook alle navolgende peiljaren beschouwd.

Als alle facetmatige potentiële modellen opgesteld zijn is er vrij eenvoudig een meer gedetailleerde verdraagzaamheidsmatrix (zie bijlage 4) op te stellen - gedetailleerd met name in de onderverdelingen per Functie/Bestemming (diverse soorten recreatie, soorten landbouw e.d.). De situeringsmogelijkheden per verdraagzaamheidsrelatie zijn daarbij uiteraard steeds vanuit het "gevoeligste" element aangegeven. De relatieve zwakte kan dan definitief vastgesteld worden (zie H 4 prioriteitsstelling/bestemmingen).

De nabijheidswensen van iedere functie en ieder element t.a.v. elkaar zoals die uit de potentiële modellen blijken, kunnen op vergelijkbare manier in schema gebracht worden door rekening te houden met de frequentie van de relaties en het aantal erbij betrokken mensen. Naarmate meer mensen (eventueel gespecificeerd naar deelcategorieën) van het ene element naar het andere gaan en naarmate dat frequenter gebeurt bestaat i.h.a. meer behoefte tot het direct bij elkaar situeren van beide elementen.

Per facet is nu een nabijheidsmatrix op te stellen op overeenkomstige wijze als de verdraagzaamheidsmatrix.

Daartegenover wordt het relevante deel van de verdraagzaamheidsmatrix gesteld. Eventuele conflicten komen dan onmiddellijk aan het licht, zodat duidelijk wordt waar een keus gedaan moet worden en wat gekozen is. De volgorde van de facetten bij het komen tot een geïntegreerd geheel wordt bepaald door een rangschikking naar belangrijkheid en kwetsbaarheid, d.w.z. respectievelijk nabijheidseisen en relatieve zwakte. De integratie - om tot een totaalplan te komen - kan dan in fasen geschieden: eerst worden bijvoorbeeld alle kernrandzones vastgesteld, vervolgens alle overige sterk structuurbepalende deelbestemmingen, dan de natuurterreinen, de specifieke recreatiegebieden, de bos- en landbouwoppervlakten, etc., etc. Zie ter illustratie bijlage 7.

6. Naar een Ontwikkelingsvisie Buitenruimte

Als consequentie van het hierboven behandelde kan nu een concreet schema van planvoorbereiding voor de ontwikkelingsvisie op de Buitenruimte opgesteld worden, uitmondend in een inhoudsopgave.

De onderdelen 1 en 2 van het voorbereidingsschema (figuur 8) spreken voor zich: 1 is reeds geheel - en 2 eveneens, althans in principe - in deze nota besproken. Bij onderdeel 2 dient gerekend te worden het wegen van de prioriteiten. De bestemmingenprioriteit (H. 4) berust op uitgebreide literatuurstudie en kan als zodanig lange tijd gehandhaafd worden. De prioriteit van categorieën betrokkenen is door de Vakgroep Programmering van het Projectburo Almere opgesteld middels een simulatieprocedure.

Het kan zijn dat in de loop van de planvoorbereidingsfasen inzake Almere's Buitenruimte deze vakgroep dusdanige gegevens op het spoor komt dat de simulatieprocedure door een weging naar de werkelijke (of te verwachten) situatie inzake de "zwakke" groeperingen, vervangen kan worden. Hier zal tenminste naar gestreefd moeten worden.

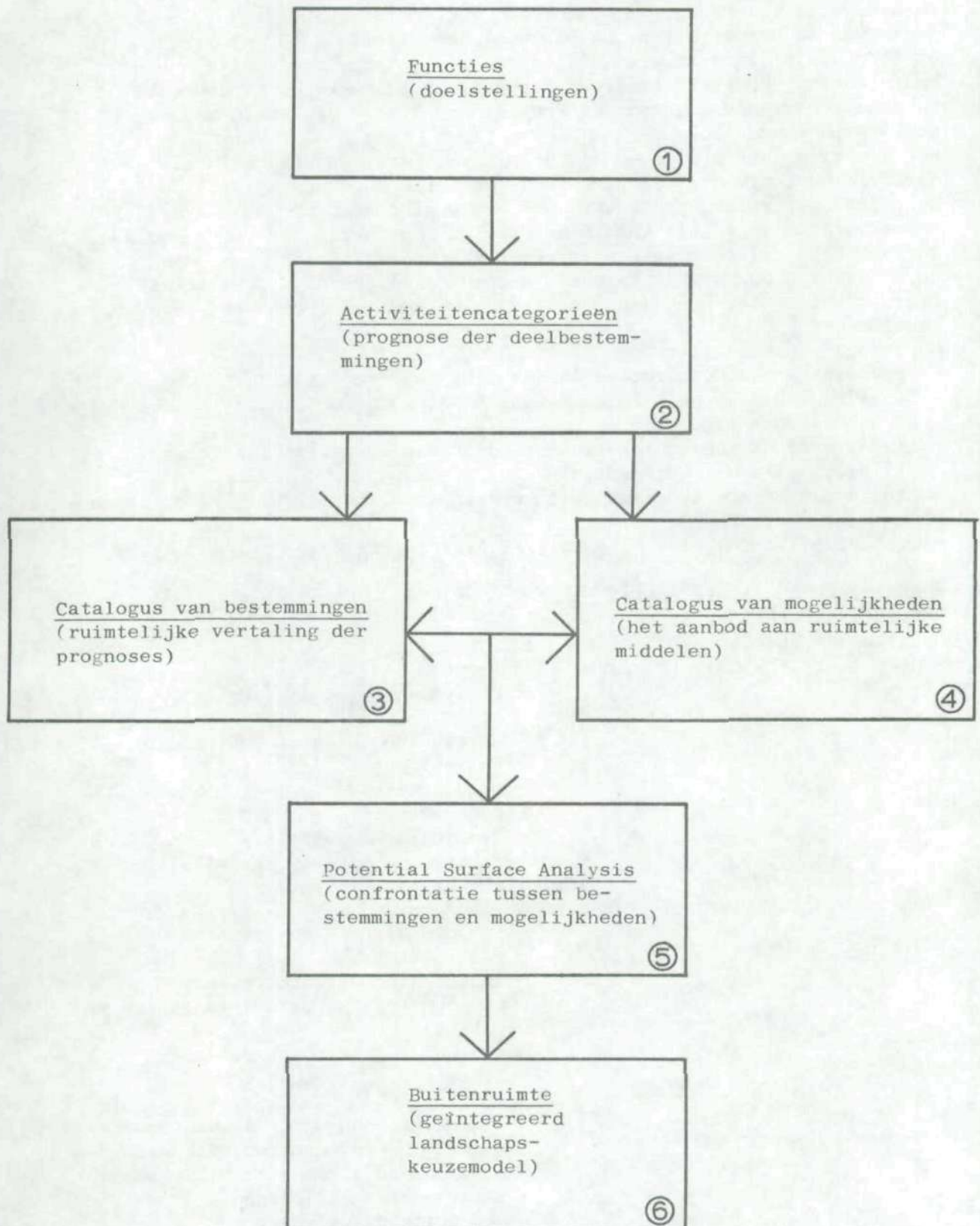
De onderdelen 3 en 4 van figuur 8 kunnen tegelijkertijd door het Buitenruimte-team ter hand genomen worden, hetgeen voor een deel reeds het geval is.

Onderdeel 3 bestaat uit een:

- oppervlakte-raming per (deel)bestemming/functie/activiteit
- bepaling van de mogelijke en gewenste spreiding/concentratie (evt. dichtheid) per type
- studie naar de ideale lokatieomstandigheden en wensen (situaties, milieus, bestemmingselementen)
- studie naar niet-kwantitatieve aspecten (o.a. beheersproblemen, psychologische invloeden)
- globaal toekomstscenario (ontwikkelingstraject) per '75, '80, '85, '90, '95 en 2000.
- Analyse van urgente acties
- prioriteitstelling urgente acties.

Onderdeel 4 bestaat uit analyses van:

- de natuurlijke gesteldheid:
 - abiotisch milieu
 - geologie en geomorfologie
 - bodem
 - waterhuishouding en hydrologie
 - biotisch milieu
 - plantenwereld
 - dierenwereld
 - oecologische potenties
 - analyse urgente acties, prioriteitstelling urgente acties
- de cultureel-rijke gesteldheid:
 - bebouwing
 - invloed kernen (kernranden)
 - centraliteit
 - invloed industrieterreinen
 - invloed infrastructuur (versnippering)
 - toegankelijkheid van gebieden
 - lawaaizones, rustgebieden
 - water
 - aanwezige open water elementen
 - mogelijkheden voor gewenste waterplassen van formaat en watergangen
 - watersportmogelijkheden
 - het buitendijks water
 - analyse urgente acties, prioriteitstelling urgente acties
- landschapsstructuren
 - het ruimtelijk kader (algemeen)

Schema Voorbereiding Integratie Ontwikkelingsvisie Buitenruimte

- landschapsstructuur-vormers
- milieu-identiteit
- ruimtelijke schets van intensiteit van bestemmingen en ontwikkelingen, als eerste aanzet voor een geïntegreerd ruimtelijk lokaliseren (verg. fig. 6)
- analyse urgente acties, prioriteitstelling urgente acties.

Het is juist bij de onderdelen 3 en 4 dat er sprake is van de kennis en de speurzin van de met één of meerdere onderdelen belaste specialist om de urgente inrichtingsacties te genereren, te beoordelen en bij het beleid aanhangig te maken. Zodoende kunnen reeds op korte termijn beslissingen over inrichtingsacties genomen worden mits zij consistent zijn. Bij deze onderdelen worden de deelvisies ontwikkeld die in een later stadium van het planningsproces tot een geïntegreerde visie kunnen worden gesmeed.

Het is vooral ook hier dat het collectieve beslissingsterrein (zie H 5; fig. 7) door alle teamleden betreden dient te worden.

Beslissingen over prioriteiten inzake doelstellingen, functies, bestemmingen, elementen van bestemmingen (zonodig per geografisch onderdeel van de Buitenruimte) zullen genomen moeten worden om de inrichting van de Buitenruimte tot stand te doen komen. Een evenwichtig beleid is er echter pas dan wanneer van elke beslissing mede de gevolgen voor de vier genoemde hoofdgroepen bestemmingen en/of voor de zes categorieën betrokkenen nagegaan wordt, gemeten wordt, gewaardeerd wordt en vergeleken wordt met de eigenlijke tot de beslissing leidende argumenten. Zie bijlage 8 voor een voorbeeld van een beslissing die met behulp van een eenvoudige effecten-matrix beoordeeld wordt. Deze effecten-matrix is te beschouwen als de geconcretiseerde centrale waarde - een hulpmiddel bij beslissingen op het gebied van de ruimtelijke ordening - waar plankaarten, ontwerpen, schetsmatige studies en visuele modellen nu eenmaal niet voor alle betrokkenen voldoende duidelijkheid en zeker kunnen geven inzake de weerstand die de desbetreffende ruimtelijke ordening tegen landschapsbedreigende trends kan hebben.

Het hulpmiddel is vooral bruikbaar in gevallen waarvoor nog geen plan bestaat (of nog niet is goedgekeurd) of waarvoor de tijd ontbreekt om over voldoende gegevens te kunnen beschikken.

Onderdeel 5 behelst de confrontatie van (deel)bestemmingen en ruimtelijke mogelijkheden, a.h.w. van vraag en aanbod. Om voor iedere vraag (deelbestemmingen) nu in het licht der ruimtelijke mogelijkheden de beste lokatie en inrichting op te speuren wordt per deelbestemming een zgn. potential surface analyse uitgevoerd.

Hiertoe wordt de in te richten buitenruimte in gridzones van bijv. 25 ha per stuk verdeeld. Zie voor een proeve bijlage 9. De mogelijkheid van het voorkomen van alle relevante aspecten uit onderdeel 4 wordt gemeten en cijfermatig in (grid) kaart gebracht. Vervolgens wordt per (deel)bestemming een gewicht (cijfermatige waarde) aan ieder van deze aspecten toegekend, navenant aan het belang van zo'n aspect voor de bestemming. Via een eenvoudige berekening komen tenslotte de grids met de voor iedere bestemming meest geëigende lokaties aan het licht. Voor moeilijk te kwantificeren aspecten moet deze procedure op intuïtieve wijze geschieden.

Voor iedere deelbestemming is er nu een potentieel model en wel dusdanig dat met "aanverwante" bestemmingen reeds enige integratie heeft plaatsgevonden.

In onderdeel 6 van figuur 8 worden deze potentieel modellen met elkaar vergeleken en samengevoegd om tot een totale synthese te komen: het ontwikkelingsplan voor de Buitenruimte van Almere.

Aan het eind van het vorige hoofdstuk is reeds de integratie methode beschreven (zie ook bijlage 7) welke gebaseerd is op de prioriteitstelling inzake bestemmingen (zie H 4 en bijlage 4) te weten: Kernrandzones, overige structuurbepalende deelbestemmingen natuurterreinen, recreatiegebieden, bos- en landbouw, etc. etc.

Niettemin kan het mogelijk zijn om tot enige alternatieve syntheses te komen. Oog voor condities die milieudifferentiatie mogelijk maken is hierbij zeer noodzakelijk. Het mag als bekend worden verondersteld dat variaties in vormen en situaties slechts kansen op initiatiefname door de gebruikers op kan leveren (potentiële milieudifferentiatie). Worden deze kansen daadwerkelijk benut dan is er pas sprake van een effectieve milieudifferentiatie (verg. possibilisme, H 2).

Een tamelijk grof maar snel hulpmiddel op een keuze te maken uit eventuele alternatieven, dan wel om bij één synthese na te gaan in hoeverre aan de basisdoelstellingen is tegemoet gekomen, is de hierboven reeds behandelde effectenmatrix.

In ieder geval wordt met behulp van prioriteitstelling - althans nadat regels voor het onderscheiden van deelprojecten binnen de buitenruimte opgesteld en toegepast zijn - een urgentievolgorde voor projecten opgesteld, uiteraard mede in verband met de fasering van de woonkernen van Almere én in verband met reeds besloten urgente inrichtingsacties.

Voor ieder urgent project (bv. Centrale Parkgebied) wordt een programma van eisen opgesteld dat voor een groot deel een nadere uitwerking vormt van het geïntegreerd keuzemodel (ontwikkelingsvisie) en dat leidt tot het opstellen van een gedetailleerd ontwerp (deelplan). Tenslotte valt ieder deelplan weer uiteen in een aantal objecten. Een objectplan geeft aanleiding tot een of meer beplantingsschema's en bestekken.

Om nu een werkbaar geheel te krijgen teneinde tot het geïntegreerd keuzemodel te komen is een inhoudsopgave Integrale Ontwikkelingsvisie Buitenruimte opgesteld. Daarin kunnen de afzonderlijke hoofdstukken en/of op zichzelf staande onderdelen van hoofdstukken zonodig door afzonderlijke specialisten-auteurs als werkdocument geschreven worden. Onderhavige nota dient als "dummy" voor hoofdstuk 1.

Uit het team van aan de Buitenruimte werkende specialisten zal een redactiecommissie worden gevormd die het totale ontwerpproces, de onderlinge informatie-overdracht, het beoordelen van afzonderlijke bijdragen op integratie-aspecten e.d. begeleidt.

Inhoudsopgave

Onderdeel schema fig. 8

1. Functies van de Buitenruimte		1
2. Recreatie		2,3
3. Beperkte woonfunctie		2,3
4. Communicatiebanen/leidingstraten e.d.		2,3
5. Land- en bosbouw		2,3
6. Bodemschatten	} evt. nutsvoorzieningen	2,3
7. Water		2,3
8. Afval		2,3
9. Natuur		2,3
10. Bijzondere bestemmingen		2,3
11. Reservegebieden		2,3
12. Natuurlijke gesteldheid		4.
13. Kultuurlijke gesteldheid	} eventueel tezamen	4
14. Landschapsstructuren		4
15. Potentieel model kernrandzones		5
16. " " overige structuurbe- palende deelbestemmingen	} evt. milieu- identiteit	5
17. " " natuurterreinen		5
18. " " recreatiegebieden		5
19. " " land- en bosbouw		5
20. " " reservegebieden		5
21. " " beperkte woonfunctie		5
22. " " communicatiebanen		5
23. " " Nutsvoorzieningen		5
24. " " Bodemschatten		5
25. " " Bijzondere bestemmingen		5
26. Gedetailleerde verdraagzaamheidsmatrix en nabij- heidsmatrix		6
27. Prioriteitstelling, integratie, evaluatie		6
28. Het landschap van Almere's Buitenruimte: de inte- grale ontwikkelingsvisie		6
29. Urgentievolgorde afzonderlijke projecten		6
30. Beslissingen op korte termijn		3,4,6

Terminologie

Volgens de Oriënteringsnota ruimtelijke ordening is een structuurschets "een nota met een kaart over de op lange termijn gewenst geachte ruimtelijke hoofdstructuur, die o.a. kan gelden als algemeen kader voor het lange termijn beleid ten aanzien van één of meer sectoren of voorzieningen". Het voorwerk voor de structuurschets is veelomvattend en ongelijksoortig en bevat integratiemethoden van de verschillende onderdelen (bijvoorbeeld recreatie en landbouw). In feite moet er een structuurschets zijn alvorens structuurschema's opgesteld kunnen worden, althans volgens de Oriënteringsnota. Immers, bij een structuurschema gaat het om "het te voeren lange-termijnbeleid ten aanzien van een bepaalde sector of voorziening", dus ter realisering van uit het structuurschets-eindbeeld stammende sectoren, bijvoorbeeld d.m.v. een urgentie-volgorde-schema na toetsing van het ideaalbeeld aan de (haalbare) werkelijkheid. Het is duidelijk dat dit rapport over Almere's Buitenruimte zowel structuurschets als structuurschema's voor alle sectoren - dus respectievelijk structuur- en ontwikkelingsaspecten - dient te bevatten. De onzekerheid, die immers inherent aan Almere's planningssituatie is (bijvoorbeeld: 125.000 of 250.000 inwoners), kan dan in voldoende mate uitgebannen worden. De term Integrale Ontwikkelingsvisie is gekozen om alle aspecten te dekken en geen verwarring te veroorzaken in de op rijksoverheidsniveau vigerende terminologie.

Doelstellingenafleiding

In het rapport: "Almere 1985, aanzet tot een ontwikkelingsstrategie 1970-1985-2000" worden de algemene hoofddoelstellingen vermeld die uitgangspunten zullen zijn bij het opstellen van de plannen voor Almere. Deze zijn als volgt:

- A.1) Almere moet een directe bijdrage leveren aan het oplossen van de regionale problemen van vandaag en morgen, zoals de stadsvernieuwing van Amsterdam, de overbelasting van het Gooi, de in versneld tempo optredende suburbanisatie en de toenemende verkeerscongestie, met name in de stedelijke concentraties op het oude land.
- A.2) Almere moet mogelijkheden openhouden voor morgen en moet daarom rekening houden met maatschappelijke veranderingen zoals wijziging in de inkomensverdeling, in de verhouding opleiding-vrije tijd-werken, in de onderwijsstructuur, in mentaliteit en denken over allerlei voor de mens belangrijke zaken (energiekwestie, milieuvervuiling, toename van het ruimtegebrek).
- A.3) Almere moet plaats bieden aan iedereen die dat wil, d.w.z. dat er gestreefd moet worden naar een volledige samenleving, waarin van meet af aan alle leeftijdsgroepen, inkomensklassen, beroepen, leefstijlen etc. zijn vertegenwoordigd, een verzameling van meerderheden en minderheden. Dit "plaats bieden" betekent dat in Almere alle activiteiten die door genoemde groepen worden bedreven, zeer spoedig mogelijk moeten zijn.
- A.4) Almere moet de individuele ontplooiing van hen die er verblijven stimuleren in alle opzichten, vooral van hen die op één of andere wijze in die ontplooiing worden belemmerd.
- A.5) Almere moet een bijdrage leveren aan het ontstaan en behoud van een gezond natuurlijk milieu.
- A.6) Almere moet een bijdrage leveren aan het behoud en de verdere ontwikkeling van een stedelijke cultuur, door het stimuleren van de aanwezigheid van een in allerlei opzichten gedifferentieerde bevolking en door het aanvaarden van nieuwe waarden en normen, waardoor een werkelijk nieuwe stad kan groeien als onderdeel van een bestaande regionale stedelijke cultuur.

Van deze algemene hoofddoelstellingen zijn een reeks welzijnsdoelstellingen welke geheel of gedeeltelijk vatbaar zijn voor ruimtelijke ordening. Terzijde zij opgemerkt dat doelstellingen en afleidingen nooit éénduidig en altijd subjectief zijn. Van belang is dat de afleidingen logisch en navolgbaar tot stand komen en dat de bij de afleiding betrokkenen zich met de resultaten kunnen verenigen.

In dit kader is ervan afgezien om hiërarchische niveau-verschillen tussen doelstellingen te analyseren: veelal houdt dat een verkapt prioriteitstelling dan wel een taalkundig woordenspel in. Vaak blijkt uit de afleiding de bedoeling van de voorgaande doelstelling, terwijl er achteraf natuurlijk altijd een terugkoppeling plaatsvindt. De eerste afleiding, welzijnsdoelstellingen welke geheel of gedeeltelijk vatbaar zijn voor ruimtelijke ordening, luidt als volgt: Mensen behoeven:

- B. 1) Een redelijke mate van gezondheid naar lichaam en geest, opdat men zich kan bewegen in zijn "Umwelt".
- B. 2) Een gezin of daarmee vergelijkbare leefgemeenschap om in op te groeien, later om als volwassene tot verdere persoonsontwikkeling te komen. Goede alternatieve milieus zijn van belang voor kinderen/volwassenen die niet primair in gezinsverband leven.

- B. 3) Een huis waar men veilig onderdak en tevens "thuis" is, waar men zichzelf kan zijn met zijn gezin, met huisgenoten of alleen woneend.
- B. 4) Een actief aandeel in de produktie van goederen diensten: het verrichten van lonende arbeid, het uitoefenen van ambacht of beroep, niet alleen voor het levensonderhoud, maar ook als zinvolle bezigheid.
- B. 5) Een voortdurende kennisvermeerdering d.m.v. studie, scholing, cursus, training enz. niet alleen gedurende kinder- en jeugdjaren, maar blijvend op alle gebieden.
- B. 6) Een zelfgekozen vorm (vormen) van tijdsbesteding, ter verwezenlijking van een zekere mate van evenwicht tussen spanning en ontspanning, spreiding van de aandacht.
- B. 7) Een redelijke mate van bewegingsvrijheid, de mogelijkheid zich te verplaatsen en zich daar op te houden waar men wenst.
- B. 8) Een actief aandeel in het vormgeven aan het milieu waarin men leeft, het meebepalen van de cultuur.
- B. 9) Het meebeslissen over samenlevingsvormen, bestaande en nieuwe, het dragen van verantwoordelijkheid voor het maatschappelijk systeem en de werking ervan op diverse niveaus (straat, buurt, wijk, streek, stad, land, internationaal).
- B. 10) Een levensbeschouwing die een individuele beleving of een collectieve beleving inspireert betr. de uiteindelijke zin van leven en dood en betr. de betekenis van het menszijn.
- B. 11) Een redelijke mate van bescherming en verdediging van persoon, goederen en waarden in bovengenoemde opzichten, tegen risico's van schade of verloren gaan.
- B. 12) Een redelijke marge om af te wijken van geconfronteerde gedragspatronen en een eigen "status" te zoeken, zich te onderscheiden van anderen, gewaardeerd te worden als uniek persoon (positief en negatief).

De afleiding zelf kan beknopt als volgt weergegeven worden:

A 1	B 2, B 3, B 4, B 6, B 7, B 11, B 12
A 2	B 4, B 5, B 6, B 8, B 9, B 10, B 12
A 3	B 2, B 3, B 4, B 5, B 6, B 10, B 12
A 4	B 1, B 2, B 3, B 4, B 5, B 6, B 7, B 8, B 9, B 10, B 11, B 12
A 5	B 1, B 2, B 6, B 8, B 11
A 6	B 2, B 3, B 4, B 5, B 6, B 7, B 8, B 9, B 10, B 12

Teneinde nu te komen tot een verbijzondering van deze algemene ruimtelijke orderingsdoelstellingen tot operationele zingevingen aan de Buitenruimte van Almere worden navolgende Functies van de Buitenruimte afgeleid. Hiermee is niets gezegd over de geografische "wederhelft" van de Buitenruimte van Almere: de kernen en de industrieterreinen. Dat valt buiten het bestek van dit werkdokument.

Functies van de buitenruimte

De mensen zijn er zich van bewust dat de buitenruimte wordt

A. gebruikt	C 1. recreatie (openlucht)
	C 2. beperkte woonfunctie
	C 3. ruimte voor communicatiebanen (o.a. wegen)
	C 4. produktieruimte voor agrarische en aan-
verwante bedrijvigheid (bosbouw)
	C 5. winning van bodemschatten (zand)
B. gezien	C 6. vanuit woning, evt. bedrijf
	C 7. vanaf weg of pad
	C 8. vanaf uitzichtpunt (brug, dijk)
C. gevoeld	C 9. geeft privacy, biedt afzondering
	C 10. biedt geborgenheid (sociale, psychologische
contactmogelijkheid; milieu-identiteit)
	C 11. geeft gevoel van ruimte en schaal
	C 12. suggestie van het vroegere plattelands-
of natuurleven.

De mensen zijn er zich echter niet per sé van bewust dat de buitenruimte

D. een eigen utili-
taire werking
heeft	C 13. drinkwatervoorziening en overige water-
huishouding met bergruimte tegen waterover-
last
	C 14. berging en verwerking van afval
	C 15. klimaatbeïnvloeding (luwte)
	C 16. levensvoorwaarde voor flora en fauna
(natuurbouw + milieubeheer)
	C 17. veiligheidszone (bv. rondom een vliegveld)
E. helpt vorm te
geven aan ontwik-
kelingspatronen	C 18. ruimte tussen elementen of complexen (buf-
ferzones tussen kernen bv.)
	C 19. ruimte die ontwikkelingen kanaliseert door
scandering of begrenzing
	C 20. uitbreidingsruimte voor stedelijke func-
ties (bv. bijzondere bestemmingen)
	C 21. reserve voor thans nog niet voorzien func-
ties die zich in de toekomst zullen manifes-
teren.

De afleiding kan als volgt weergegeven worden:

B 1.	C 1, C 4, C 9, C 10, C 11, C 13, C 14, C 16, C 17
B 2.	C 1, C 9, C 10
B 3.	C 2, C 5, C 6, C 20
B 4.	C 4, C 5, C 6, C 10, C 20
B 5.	C 3, C 4, C 9, C 10
B 6.	C 1, C 3, C 6, C 7, C 8, C 9, C 10, C 11, C 12, C 15, C 16
B 7.	C 3, C 7, C 11, C 17
B 8.	C 1, C 2, C 3, C 4, C 5, C 12, C 13, C 14, C 16, C 17, C 18,
C 19, C 20, C 21
B 9.	C 1, C 3, C 4, C 12, C 16
B 10.	C 1, C 2, C 4, C 6, C 7, C 8, C 9, C 10, C 11, C 12
B 11.	C 13, C 14, C 16, C 17, C 18, C 19, C 20, C 21
B 12.	C 1, C 2, C 4, C 9, C 10, C 12.

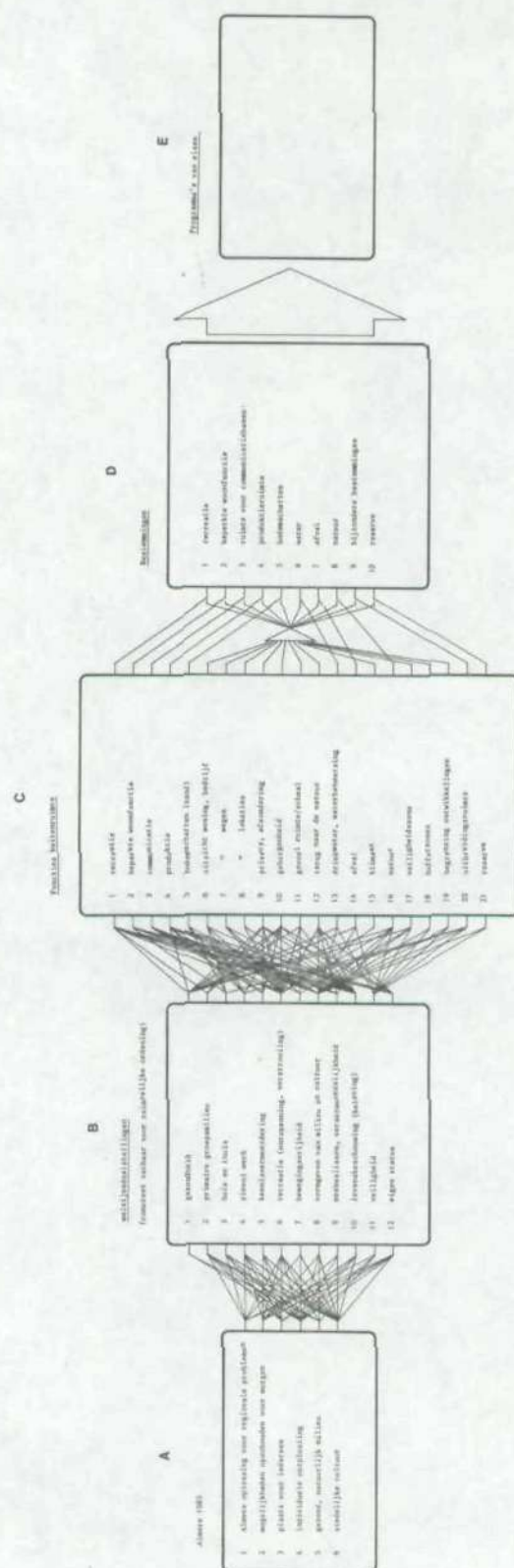
Zoals reeds in de tekst van H 3 van deze nota werd vermeld zijn niet alle functies ook een planologische bestemming:

Planologische bestemmingen van de buitenruimte

D 1. recreatie	(C 1)
D 2. beperkte woonfunctie	(C 2)
D 3. ruimte voor communicatiebanen	(C 3)
D 4. productieruimte (land-, bosbouw)	(C 4)
D 5. winning bodemschatten	(C 5)
D 6. drinkwatervoorziening, etc.	(C 13)
D 7. berging/verwerking afval	(C 14)
D 8. natuurbouw	(C 16)
D 9. uitbreidingsruimte (bijzondere bestemmingen)	(C 20)
D 10. reserve	(C 21)

De overige functies zijn wel allen min of meer van invloed op deze bestemmingen. Als voor de inrichting van de Buitenruimte meest concrete doelstellingen zijn nu nog de Programma's van Eisen (E) te vermelden (zie H 6).

Zie bijgaande figuur ter verduidelijking van de doelstellingenafleiding.

DE CENTRALE WAARDE

De centrale waarde geconcretiseerd voor planningsdoeleinden

In de planning is het onderscheid tussen waarden, doelstellingen en middelen voornamelijk analytisch en gradueel. Er is echter geen dwingend verband tussen bepaalde waarden, doelstellingen en instrumentele middelen.

De consequenties - in de vorm van bv. normen - van één en dezelfde waarde maatstaf kunnen van persoon tot persoon en tot groepering in hoge mate verschillen. Vandaar dat zoveel stedenbouwkundige plannen met ongeveer gelijklopende doelstellingen zulke enorme verschillen in uitwerking te zien geven.

Om uit verschillende interpretaties te kunnen kiezen moet echter een "hoger" waardenkader dat dat der voor meerdere uitleg vatbare doelstellingen geformuleerd worden waarbinnen de keuze kan worden gedaan. Het opstellen van mogelijk onderling divergerende waarde-doelstellingen-middelen hiërarchieën per individu of groepering alléén is hiervoor onvoldoende. Het gaat om de centrale waarden die deze groeperingen gemeen hebben: de collectieve centrale waarde. Hoewel steeds in zeer vage bewoordingen is deze collectieve centrale waarde in diverse omschrijvingen van het toekomstbeeld van onze maatschappij naspeurbaar.

Als een dergelijke in dit kader relevante centrale waarde wordt in onze maatschappij bijvoorbeeld fundamentele democratisering van de samenleving gezien. De formulering luidt dan ook wel "het nastreven van geluk voor iedereen", waarbij al meteen vraagtekens gezet moeten worden in de trant van "is geluk voor de een niet wat anders dan voor de ander?" In de tweede nota R.O. (1966) vindt men ook "het bevorderen van de levensontplooiing van de bevolking". Hierbij doen zich begrijpelijkerwijs dezelfde soort moeilijkheden voor: het gedrag dat voortvloeit uit de behoefte aan ontplooiing van individuele eigenschappen is eerder op zichzelf al bevredigend, dan het gedrag dat voortvloeit uit bv. fysiologische behoeften (honger, dorst, slaap, sexualiteit). Hierbij komt het heden ten dage telkens verschuiven van deze op zich al vaag-geformuleerde waarden vooral bij diverse sub-groepen uit de maatschappij. Bij dit veranderen lijkt, ook voor de toekomst, slechts één vast aanknopingspunt aanwezig.

Het betreft de fundamentele tweespalt in onze samenleving tussen het beginsel van een (vrij) marktmechanisme en "gelijke kansen voor iedereen".

Hieruit mag geconcludeerd worden dat het verkrijgen van fundamentele vrijheid voor alle groepen/individuen in de maatschappij, aan wie die vrijheid structureel onthouden wordt, inherent is aan alle genoemde centrale waarden. Dit streven naar grotere ontplooiingsmogelijkheden en meer levenskansen heeft als samenvattende noemer: emancipatie. Deze waarde lijkt vrij onveranderlijk te zijn, gezien zijn reeds eeuwenlange geschiedenis op allerlei terreinen. Als alle ontplooiingsmogelijkheden en alle levenskansen voor iedereen toegankelijk zouden zijn dan is overigens nog lang niet van nivellering sprake, aangezien enerzijds de typische mogelijkheden en kansen naar situatie en lokatie verschillen, terwijl anderzijds door karakterverschillen tussen mensen vanzelf verschillende "mogelijkheden- en kansenpakketten" zullen worden samengesteld.

Ook de doelstellingen 3 en 4 in het rapport Almere 1985 (zie bijlage 2) zijn variaties op dit thema: emancipatie. Veel van dit type doelstellingen b.v. die uit de goedbedoelde, doch slecht geoperationaliseerde, Tweede Nota R.O., blijken echter in de praktijk vooral op te gaan voor

die relatief welgestelden die zich de keuzevrijheid van bv. de principes (= middelen, afgeleide doelstellingen) van milieu-differentiatie en gebundelde deconcentratie kunnen veroorloven. Met betrekking tot Almere moet ook voor de relatief minder welgestelden (minder geëmancipeerden) een toekomstbeeld opgesteld worden inzake het verminderen van de ongelijkheid in keuzemogelijkheden.

De kwestie van de rechtvaardige verdeling van "keuzemiddelen" zal een essentieel probleem vormen in de steden van morgen. Bij de planning van Almere is dus het nagaan van de doeltreffendheid der voorgenomen (en evt. reeds uitgevoerd) planningsmaatregelen zeer belangrijk: welke groepen ondervinden welke effecten van de realisering der centrale waarde(n)?

Emancipatie konkreet: de Buitenruimte van Almere

Nu lijkt dit alles wat utopisch te klinken - de soep wordt echter niet zo heet gegeten als wanneer hij wordt opgediend. Vermoed mag worden, dat voor velen datgene rechtvaardig is, wat een kleine vooruitgang in de richting van de "rechtvaardige samenleving" is, maar niet al te zeer afwijkt van wat traditie is. Hiermee wordt de maatstaf voor emancipatie of rechtvaardigheid enerzijds opgevat als een waarde waar men zich in het maatschappelijk leven vaag van bewust is, anderzijds wordt de betekenis van deze waarde - zij het hypothetisch - op zijn werkelijke waarde geschat door haar te relateren aan haar historische context. We moeten erg voorzichtig zijn, dat we welzijnsmodellen van een intellectuele of eventueel een politieke voorhoede niet op naïeve wijze aanzien voor modellen die in het maatschappelijk leven van beslissende betekenis zijn.

Het is wel duidelijk dat de openluchtrecreatie in Almere's Buitenruimte van Almere een bijzonder belangrijke rol zal spelen. In de recreatieve sfeer werken bovengenoemde opvattingen als volgt door. Veel normen, bijvoorbeeld die over de per inwoner benodigde oppervlakte recreatieruimte, zijn op basis van praktische ervaring (elders) tot stand gekomen. Het nadeel hiervan is dat planning via deze methode per definitie conservatief is: men borduurt verder op de oude planologische inzichten die ten grondslag lagen aan de bestaande situatie (elders). Dit houdt op zijn minst in een voortzetting van de status quo en men loopt het gevaar de planologische aansluiting te missen op allerlei sociale veranderingsprocessen die hun invloed hebben op bv. het vrijetijdsgedrag. Het wordt nu begrijpelijk dat de bekende serie normen van Maas/R.P.D. steeds frequenter gehanteerd worden. Voor veel planners en beleidsvoerders vormen zij net die positieve afwijking van de "status-quo"-normen in de richting van een "rechtvaardiger" verdeling van recreatieruimten - hoe ongefundeerd ze ook zijn. Helaas is het gevaar van het toepassen van dergelijke "emancipatoir opgeschroefde" normen - hoe nuttig en zinvol ook om de grootste regionale of lokale achterstanden weggewerkt te krijgen - dat de centrale waarde niet in structurele zin wordt nagestreefd. Men kan niet volstaan met het opvoeren van het niveau van de maatschappelijke en culturele voorzieningen. Tal van voorzieningen in onze samenleving hebben namelijk geen effect voor de oplossing van de huidige maatschappelijke problemen. Ook ruimtelijke ordening behoort een aspect van opvoeding, begeleiding van veranderingen die op het ruimtelijke ordeningsterrein zelf plaats vinden, te hebben, indien dit tot een rechtvaardiger maatschappij leidt. Dat wil zeggen, dat zaken als betrokkenheid, verantwoordelijkheid en medebeslissingsrecht en andere democratiseringstendenzen die vooral ook in de vrije tijd een rol spelen, op hun effecten voor diverse laag-emancipatoire groeperingen onderzocht moeten worden.

Deze gedachte sluit nauw aan bij de opvatting dat de vrije tijd heden ten dage als de eigenlijke motor van maatschappelijke ontwikkelingen moet worden gezien. Ook voor de Buitenruimte dienen de mogelijkheden aangegeven te worden in welke richting emancipatoire invloeden zouden kunnen gaan. Pas dan kunnen "rechtvaardige" beslissingen genomen worden. De Buitenruimte van Almere zal een lichtend voorbeeld op het gebied van de ruimtelijke ordening kunnen worden doordat het zijn gebruikers bewust zal maken van de mogelijkheden om werkelijke (consumptie-) vrijheid te ervaren!

Veronderstelde relatie		
Buitenruimte functies	indifferent	0 slecht samen -

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	overige verstedingsinvloeden, als woonkernen	
1 recreatie	0	0	0	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	-	0	0	0	0	-	→	7 + 0 = 7
2 wonen (beperkt)		0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	-	0	-	0	0	-	0	0	0	0	→	5 + 0 = 5
3 communicatiebanen			0	0	0	-	0	0	-	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	→	5 + 0 = 5
4 land- en bosbouw				0	0	0	0	0	0	-	0	-	0	0	-	0	0	0	0	0	0	→	5 + 2 = 7
5 bodemschatten					0	0	0	0	-	-	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	→	2 + 1 = 3
6 zicht vanuit gebouwen						0	-	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	→	3 + 1 = 4
7 zicht af wegen							0	0	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	→	1 + 1 = 2
8 zich af uitzichtpunten								0	-	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	-	→	3 + 0 = 3
9 privacy/afzondering									0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	→	0 + 5 = 5
10 geborgenheid/identiteit/milieu										0	0	0	0	-	0	0	-	0	0	0	-	→	4 + 4 = 8
11 ruimte/schaal											0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	→	1 + 0 = 1
12 vroeger platteland												0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	→	1 + 2 = 3
13 waterhuishouding													0	0	0	0	0	0	0	0	0	→	0 + 0 = 0
14 afval														0	0	-	0	0	0	0	0	→	1 + 4 = 5
15 klimaat (luwte)															0	0	0	0	0	0	0	→	0 + 2 = 2
16 natuur/milieu																0	-	0	0	0	-	→	3 + 5 = 8
17 veiligheidszone																	0	0	0	0	0	→	1 + 4 = 5
18 bufferruimte																		0	0	0	0	→	1 + 0 = 0
19 kanalisatieruimte																			0*	0	0	→	0 + 0 = 0
20 bijzondere bestemming																				0	-	→	1 + 0 = 1
21 reserve																					0	→	1 + 6 = 7
overige verstedingsinvloeden als woonkernen (lees: rand woonkernen en industriegebieden).																					0	→	1 + 10 = 10
	0	0	0	2	1	1	1	1	0	5	4	0	2	4	2	5	4	0	0	0	6	10	

Categorieën Buitenruimte-gebruikers met relatief weinig invloed op de inrichting van de Buitenruimte

Algemeen

De ruimtelijk planner (=ontwerper, planoloog) heeft vele decennia lang het aureool van expert en kenner van de maatschappij meegedragen. Hij zou de bewaker van de waarden van de samenleving zijn. Hij droeg concrete doelstellingen aan, selecteerde en loste conflicten tussen doelstellingen op, zo deze er al waren. Want er waren maar weinig "tegenstanders" in de relatief eenvoudige maatschappij met vaste "machtsverhoudingen". Doordat de maatschappij in snel tempo aan het vermeervoudigen is bestaat heden ten dage echter de kans, dat de planner doelstellingen formuleert die van geringe importantie blijken te zijn.

Het is ook mogelijk dat hij doelstellingen formuleert, waarvan hij slechts denkt, dat de bevolking ze belangrijk vindt.

Het is in de huidige situatie van de verzorgingsstaat niet zo dat de planner aan alle betrokkenen kan voorschrijven hoe zij zich in de ruimte(lijke ordening) dienen te gedragen. Zij vertonen een mate van zelfbesturing en zelfcontrole waarmee de planner terdege rekening dient te houden, immers "markt-acties" houden niet op als er eenmaal planning plaatsvindt. Het voorgaande wordt minder abstrakt wanneer men denkt aan een aantal werkelijk betrokken eenheden en categorieën in het planningsveld betreffende Almere:

1. de toekomstige bewoners van Almere: jonge gezinnen, bejaarden, al dan niet werkende jongeren, huisvrouwen, laagst- en hoogst betaalden,
2. de dienstverlenende organisaties en personen: middenstanders, artsen, wijkverpleegsters, onderwijzers, politiefunctionarissen, maatschappelijk werkers,
3. het bedrijfsleven: werkgevers en werknemers,
4. de regionale en nationale bestuurlijke en ambtelijke organen.

De planner staat dus evenals vroeger ten dienste van zijn "cliënten" het zijn er echter wel veel meer geworden, in aantal, invloed en mondigheid. Vooral de specialisten-elites profiteren van het feit dat allerlei ontwikkelingen zich in zo'n hoog tempo voltrekken dat de leek, de "gewone burgerman", er geen greep of controle meer op kan houden. Niet alleen krijgt de specialist, de functionaris, daardoor steeds meer macht - hij heeft ook de beste "levenskansen". Het is immers niet onwaarschijnlijk dat degenen, die het meest te zeggen hebben over de kwaliteit van ons bestaan in de toekomst tevens het eerst de toegang zullen verkrijgen tot het beste en het meest comfortabele. Zij hebben hun maatschappelijke rechten op de schaarse goederen (wegen, een mooi landschap, etc.) veilig gesteld, terwijl hun verantwoordingsplicht in nevels verhuld blijft. De planner is in het algemeen "lid" van een of andere elite: hij is expert. Ruimtelijk beleid en de voorbereidende activiteiten van de planner daartoe, impliceren dus algemeen-politieke keuzen.

Alle in het planningsveld betrokken, dus ook initiatiefnemer en sturende planningseenheid (beleid + planner), begaan politieke daden. Objectiviteit is hierdoor per definitie niet mogelijk, althans niet naar inhoud - eventueel wel naar vorm of methode. Hoewel de planner in principe die taak niet heeft treedt hij vaak min of meer op als "arbiter"; hij bekleedt ook hierdoor een niet onaanzienlijke machtspositie, die hij echter juist in structurele zin moet zien uit te oefenen. Waar hij als "arbiter" "recht" spreekt dient hij, bij het nastreven van bv. mogelijkheden voor iedereen (keuzevrijheid), in de eerste plaats de bescherming van de zwakkere, de minst mondige, de minst invloedrijke,

na te streven. In werkelijkheid staat (meestal onbewust) het protegeren van de belangen van de machtigen vaak voorop. Zolang niet alle betrokkenen voldoende gemobiliseerd zijn in een bepaald planningsveld, zoals dat nu nog met Almere het geval is, dient als noodmaatregel het krachten spel gesimuleerd te worden totdat open besluitvorming mogelijk is.

Het "Sociaal en Cultureel Rapport 1974" van het Sociaal en Cultureel Planbureau geeft een schrijnend voorbeeld van een grote groep met weinig invloed. In het laatste hoofdstuk van dit rapport worden de "laagstgeklasseerden" beschreven. Het gaat om 26% (!) van de Nederlanders vanaf 18 jaar die uitsluitend lager onderwijs genoten hebben en die beroepen uitoefenen waarvoor minimale kennis en ervaring nodig zijn. Zij zijn vrij gelijk gespreid naar provincies en gemeente - grootte, hoewel waarschijnlijk van een concentratie in de meest vervallen stadswijken in Nederland (Randstad, Amsterdam) sprake is.

De laagstgeklasseerden doen aan bijna alles wat de samenleving te bieden heeft veel minder mee. Ze wonen slechter, besteden hun vrije tijd minder buitenshuis (dus buiten de gemeenschapsvoorzieningen), gaan minder met vakantie en bezoeken zelfs minder de huisarts, hoewel hun gezondheidssituatie gemiddeld slechter is - alles in vergelijking tot de overige Nederlanders. Het rapport spreekt van een cumulatie van welzijns tekorten en zoekt hier de kern van een complex dat wel met maatschappelijke gedeprimeerdheid is aangeduid. De deelname van deze gedeprimeerden aan het politieke gebeuren en vermoedelijk hun verwachtingen ten opzichte van de politiek, zijn minimaal. Ze stemmen zelden en zijn bijna nooit lid van een vakbond, ze zijn ook nergens gerepresenteerd in de eeuwige belangenstrijd tussen beroepsgroepen en sociale lagen.

In de navolgende tabellen heeft genoemd Planbureau een onderbouwde vergelijking gemaakt met de overige Nederlanders

De "tekorten" worden aangegeven in de laatste kolom van het navolgende overzicht; een "tekort" als (-); het tegenovergestelde, dus als de laagstgeklasseerden het in een bepaald opzicht "beter" hebben dan de overige Nederlanders, als (+); bestaat er geen verschil tussen laagstgeklasseerden en anderen dan is de notatie(=) gebruikt.

Het "tekort" is dus een gegeven gebaseerd op een vergelijking en het is niet normatief: een situatie kan dus volgens geldende normen aanvaardbaar zijn, maar toch als een "tekort" worden aangemerkt omdat zij slechter is dan die van de andere Nederlanders. In enkele gevallen is in de laatste kolom helemaal geen aanduiding gegeven; daar was het niet mogelijk een bepaalde situatie vanuit welzijnsgezichtspunt als "relatief goed" of "relatief slecht" te kenmerken.

Sociale en culturele aspecten	laagstgeklasseerden in vergelijking met de overige Nederlanders	sociale en culturele "tekorten" respectievelijk "overschotten"
• werken		
omstandigheden	veel vuil werk in lawaaiige omgeving in ploegendienst	-
mening over de mogelijkheden op het werk dingen te doen die de betrokkene het beste liggen	negatief	-

mening over de mogelijkheden tot ont- plooiing in het werk	negatief	-
• wonen		
hoofdbewoner-inwonend	hoofdbewoner	+
eengezins- of etage- woning	geen verschil	
ouderdom woning	wonen in oude woningen	
bouwtechnische toe- stand woning	slechter	-
aanwezigheid centrale verwarming	minder	-
aanwezigheid bad of douche	minder	-
andere kwaliteitsken- merken van de woning	wonen meer in woningen die tegelijkertijd klein, oud en goedkoop zijn	-
aanwezigheid speel- ruimte voor de kinde- ren	gering	
verhuisgeneigdheid	groot	
zelf geen last hebben van luchtverontreini- ging of geluidshinder	geen verschil	=
• onderwijs		
onderwijsniveau vader	lager	-
zelf volgen van een opleiding	minder	-
bereidheid tot het volgen van een oplei- ding	geringer	-
helpen bij het huis- werk van eigen kinde- ren op de lagere school	minder	-
• gezondheid		
aanwezigheid "stress"	geen verschil	=
voorkomen van langdu- rige aandoeningen en/ of permanente gebreken	meer	-
duur der ziekten in het algemeen	langer	-
mate waarin betrokke- ne zich belemmerd voelt in zijn dagelijkse be- zigheden door lichame- lijke gesteldheid	geen verschil	=
zelfmedicatie	geen verschil	=
• vrije tijd		
beoefenen zwemmen	minder	-
beoefenen andere wa- tersport	minder	-
beoefenen andere lichaamssport 2	minder	-

Sociale en culturele aspecten	laagstgeklasseerden in vergelijking met de overige Nederlanders	sociale en culturele "tekorten" respectievelijk "overschotten"
bezoek sportwedstrijden	geen verschil	=
luisteren naar pick-up of bandrecorder	minder	
lezen (kranten, tijdschriften, boeken)	minder	-
beoefenen van muziek, zang, dans, toneel, filmen, fotograferen	minder	-
beoefene van activiteiten als schilderen, weven, tekenen, knutselen, handwerken ed.3	minder	-
hobbies als verzamelen 3, fokken/kweken van dieren/planten, sleutelen aan auto's,		

- 1 In deze rubriek ontbreekt de huursom als kenmerk van vergelijking; veel negatieve woningaspecten zullen door een lage huur gecompenseerd worden.
- 2 Er moet rekening mee worden gehouden dat een splitsing van deze globale categorie een gevarieerder beeld m.b.t. de laagstgeklasseerden op zou kunnen leveren.
- 3 Splitsing van deze globale categorie kan een genuanceerd beeld m.m.t. de laagstgeklasseerden opleveren.

Naast de situatie heeft een tweede gezichtspunt van genoemd Planburo te maken met de verdelende "rechtvaardigheid". Als men er van uitgaat dat het merendeel van de voorzieningen, meestal voor het grootste gedeelte, via de algemene middelen tot stand komt, ligt het voor de hand na te gaan wie van deze voorzieningen vooral profiteren. Maar in het bijzonder, gezien het uitgangspunt van dit hoofdstuk, is het van belang na te gaan of bij de laagstgeklasseerden t.a.v. deze voorzieningen een "onder- of overconsumptie" bestaat. Evenals bij de situatiebeschrijving is het overzicht hier in drie kolommen vervat, waarvan de laatste (derde) een waardering inhoudt: (-) onderconsumptie (+) overconsumptie en (=) een consumptie die gelijk is aan die van de overige Nederlanders. De waardering is hier minder moeilijk dan bij de situatiebeschrijving omdat ieder relatief laag gebruik van een voorziening als "onderconsumptie" (-) is op te vatten vanuit het gezichtspunt van het evenwichtige gebruik van "via de algemene middelen gedistribueerde welzijnsgoederen".

Voorzieningen op sociaal en cultureel terrein	Gebruik door laagstgeklasseerden, in vergelijking met de overige Nederlanders	Onder- en overconsumptie van voorzieningen
• gezondheid		
medische voorzieningen	geen verschil in bereikbaarheid	=
huisarts	minder gebruik	-
specialist	geen verschil in gebruik	=
ziekenhuis	geen verschil in gebruik	=
kruisvereniging	meer leden	+
onderwijs	meer aanwezig in directe omgeving	+
• kleuterschool	geen verschil in gebruik	=
maatschappelijke dienstverlening		
• kinderdagverblijf	minder gebruik	-
maatschappelijk werk gem. sociale dienst gezinszorg; jeugadviesbureaus; telefonische hulpdiensten; kruisverenigingen, wetswinkel 1)	meer gebruik	+
levens- en gezinsbureaus; medisch-opvoedkundige bureaus; sociaal-psychiatrische diensten; instituten voor medische psychotherapie; sociaal raadsman	geen verschil in gebruik	=
• vrije tijd		
overdekt zwembad	minder gebruik	-
openluchtbad	minder gebruik	-
sporthal (overdekt)	minder gebruik	-
natuurgebieden (strand, bos)	minder gebruik	-
openluchtsportaccommodatie (banen, velden)	minder gebruik	-
stadsparken	minder gebruik	-
attractiepunten (dierentuinen, recreatieparken enz.)	geen verschil in gebruik	=
dans- en disco-avonden, cafés	geen verschil in gebruik	=
clubs, sociëteiten	minder gebruik	-
sociaal, cultureel centrum (clubhuis, buurt-huis, wijkcentrum, bejaardensociëteit)	geen verschil in gebruik	=
bibliotheek	minder gebruik	-
bioscoop	minder gebruik	-

Voorzieningen op sociaal en cultureel terrein	Gebruik door laagstgeklasseerden, in vergelijking met de overige Nederlanders	Onder- en overconsumptie van voorzieningen
---	---	--

bezienswaardige gebouwen	minder gebruik	-
museum	minder gebruik	-
schouwburg	minder gebruik	-
concert, opera, enz.	minder gebruik	-

1) Het gebruik van onderdelen van deze heterogene categorie door de laagstgeklasseerden kan uiteraard uiteenlopen.

Welke zijn de effecten van ruimtelijke ordening, landschapsplanning e.d. juist voor deze groepen? Daarvoor dient eerst de vraag "wie zijn deze zwakke categorieën inzake de Buitenruimte?" beantwoord te worden.

Concretisering t.b.v. de huidige stand van zaken in de planning van Almere's Buitenruimte

A 1. Recreatie

1. Problemen van deprivatie qua hoeveelheid vrije tijd:

Naarmate de hoeveelheid vrije tijd (per dag, per week, per jaar) van de grote meerderheid van de bevolking stijgt, worden sommige categorieën zich ervan bewust dat zij in dit opzicht relatief gedepriveerd zijn. Dit kan met verschillende omstandigheden verband houden, m.n.:

- aard van de werkactiviteiten (artsen, managers, hogere functionarissen, landbouwers, huisvrouwen, scholieren);
- cumulatie van rollen (werkende vrouwen met kinderen);
- tekort aan financiële mogelijkheden waardoor de noodzaak tot werken in de vrije tijd ontstaat.

Hier moet nog aan worden toegevoegd dat voor dezelfde categorie de situatie heel anders kan liggen naar gelang de tijdseenheid die men als rekeningsbasis neemt: zo kan het voorkomen dat mensen die gemiddeld 65 tot 70 uur per week werken, meer vakantie nemen dan andere categorieën van de bevolking.

2. Problemen van deprivatie qua keuze-alternatieven in de vrije tijd:

Gezien de stijging van het gemiddeld welvaartsniveau en de invloed van de massamedia, wordt de bevolking geconfronteerd met een steeds ruimer aanbod van vrijetijdsbestedingen.

Er zijn echter grote categorieën die weliswaar geconfronteerd worden met deze mogelijkheden maar die er geen of slechts onvoldoende gebruik van kunnen maken.

Dit soort problemen wordt veroorzaakt door een aantal barrières die de keuze-mogelijkheid beperken, o.a.:

2.1. Sociaal isolement:

Hier wordt als uitgangspunt genomen de hypothese van C.J. Lammers die al als uitgangspunt voor een onderzoeksproject werd genomen. Deze hypothese luidt als volgt: "de preciese aard van een recreatievorm is ver-

moedelijk voor veel mensen van weinig betekenis omdat het hen veeleer om het gezelschap, om het vriendschappelijk contact gaat".

Als het zo is dat voor veel mensen het vooral om het gezelschap gaat, dan kan eenzaamheid als zodanig een beperkend karakter hebben: deze eenzaamheid kan veroorzaakt worden, b.v. door:

- het ongehuwd blijven, boven een bepaalde leeftijd (wanneer de leeftijdsgenoten getrouwd zijn);
- de dood van de echtgenoot resp. echtgenote: weduwen, weduwnaren;
- de echtscheiding: gescheiden mensen (vooral vrouwen);
- de geografische mobiliteit: verandering van verblijfsplaats, migratie;
- de sociale mobiliteit (stijging of daling): verlies van sommige relaties;
- de stigmatisering door eigen kring: b.v. ongehuwde moeders.

2.2. Beperking van de actieradius (fysieke mobiliteit):

Deze barrière geldt vooral voor twee categorieën van de bevolking n.l. gehandicapten en bejaarden.

Wat gehandicapten betreft heeft de Stichting Recreatie een rapport uitgegeven dat een aantal concrete voorstellen naar voren brengt over het creëren of het aanpassen van recreatievoorzieningen die aan de speciale behoeften van deze categorie beantwoorden. Dezelfde gedachtengang zal waarschijnlijk ook voor bejaarden gevolgd kunnen worden.

2.3. Structuur van de vrije tijd:

Sommige categorieën van de bevolking, hoewel ze niet bijzonder gedepriimeerd genoemd mogen worden voor wat betreft de hoeveelheid vrije tijd die zij hebben, worden wel in een ongunstige positie geplaatst door speciale werktijden.

Hier kunnen problemen onderscheiden worden volgens de tijdseenheid die men als referentiepunt neemt:

a. per dag of per week.

Men denke vooral aan sommige categorieën arbeiders voor wie de ploegdienst een soort "sociale apartheid" betekent maar ook aan P.T.T.- en N.S.-beambten, aan verkoopsters en verpleegsters die vaak ongunstige werktijden hebben, gezien hun keuze-mogelijkheden t.a.v. de vrijetijdsbesteding.

b. per jaar.

Sommige categorieën van de bevolking zijn, meer dan andere, gebonden aan vaste perioden van vakantie.

2.4. Financiële barrière:

Dit geldt uiteraard voor alle laagstbetaalde categorieën van de bevolking maar ook voor gezinnen met kleine kinderen die een oppas moeten betalen voor iedere keer dat zij een avond uit willen; verder voor gezinnen met grotere kinderen, voor wie de consumptieve recreatiekosten vermenigvuldigd worden (ook de kosten van vervoermiddelen wanneer ze geen auto hebben).

2.5. Geografische barrière:

Dit geldt voor mensen die in een omgeving wonen die geringe mogelijkheden tot een gevarieerde vrijetijdsbesteding biedt (bepaalde plattelandsgemeenten en stadswijken, verg. ook Lelystad).

2.6. Culturele barrière:

Hier wordt aan sommige allochtone minderheden gedacht die dagelijks beperkingen in hun keuze-mogelijkheden ervaren door gebrek aan kennis van de Nederlandse taal (of zelfs van een Europese taal) en/of analfabetisme.

Voor deze categorie en categorie 2.1. geldt dat openluchtrecreatievoorzieningen als natuurgebieden en attractiepunten minder gebruikt worden vergeleken met overige Nederlanders (sociaal-cultureel Planburo).

Men kan opmerken dat bovengenoemde barrières vaak cumulatief werken;

dit op drie manieren:

- a.. Dezelfde categorie personen zit met meerdere barrières;
- b. Een barrière brengt een andere met zich mee;
- c. Barrières veelal niet alleen voor de recreatie opgaan maar tevens voor vele andere functies, ook in de Buitenruimte.

A 2. Beperkte woonfunctie

- 1. Mensen met een financiële barrière, die zich geen woning "in de natuur" kunnen veroorloven.

A 3. Kommunikatiebanen

- 1. Mensen zonder auto. Meer dan 50% van de bewoners zal in de toekomst niet auto kunnen rijden en nog meer zullen geen auto kunnen bezitten (b.v. wandelaars, fietsers, openbaar vervoer).

A 4. Productie

- 1. Werknemers.
- 2. de kleine ondernemer.

A 5. Bodemschatten

- 1. Alle gebruikers van Almere (vooral zand, om op te bouwen).

B 6. Uitzicht vanuit gebouw

- 1. Individuele bewoners,
- 2. Individuele werknemers.

B 7. Uitzicht vanaf wegen

- 1. Individuele weggebruikers

B 8. Uitzicht vanaf uitzichtpunt

- 1. Recreanten (zie A 1),
- 2. recreanten uit oudeland-regio,
- 3. toeristen van elders.

C 9. Privacy, afzondering

- 1. Alle bewoners van Almere,
- 2. alle individuele gebruikers van de buitenruimte.

C 10. Geborgenheid, identiteit

- 1. Alle bewoners van Almere,
- 2. alle individuele gebruikers van de buitenruimte.

C 11. Ruimte en schaal

- 1. Alle individuele gebruikers van de buitenruimte.

C 12. Vroegere landleven

- 1. Alle individuele gebruikers van de buitenruimte.

D 13. Drinkwater/waterhuishouding

- 1. Alle individuele bewoners van Almere.

D 15. Klimaatsbeïnvloeding

- 1. Alle bewoners van Almere.

D 16. Natuurbouw

- 1. Alle bewoners van Nederland,
- 2. alle individuele bewoners van Almere.

D 17. Veiligheid

E 18. Bufferzones

E 19. Begrenzing

E 20. Bijzondere bestemmingen

E 21. Reserve

- 1. Alle individuele inwoners van Almere

Al deze categorieën zwakkeren zijn samengevoegd tot 6 hoofdtypen. Via de simulatie methode Minas/Ackoff heeft de Vakgroep Programmering van het Projektburo Almere de groepen onderling naar belangrijkheid gewogen. Een voorbeeld van een dergelijke (ongewogen) beoordeling volgt hieronder:

ieder vakgroeplid moest de zwakke categorieën en alle vakgroepleden beoordelen. Ir. B.S. v.d. Weide van het Projektburo Almere verleende assistentie bij het verwerken van de gegevens per computer.

Vakgroepgenoten,

vakgroeplid: b

In bijlage 5 van de nota "De Functies van de Buitenruimten" zijn een aantal bij de Buitenruimte van Almere betrokken bevolkingscategorieën onderscheiden. Het gaat met name om die categorieën die relatief weinig invloed hebben en/of weinig nut hebben op/van het planologisch krachtenspel inzake Almere's Buitenruimte. Deze tot 6 hoofdtypen samengevoegde categorieën worden als volgt benoemd:

mensen met beperkte aktieradius (o.a. huisvrouwen, lager betaalden, gehandicapten)	100
mensen in isolement (o.a. alleenstaanden, buitenlandse werknemers)	80
mensen zonder auto (definitief, d.w.z. zonder rijbewijs, of tijdelijk zoals wandelaars e.d.)	70
oudeland-recreanten (woonplaats op oude land, echter met weinig recreatiemogelijkheden ter plaatse)	40
alle inwoners van Almere (lokaal belang, bijvoorbeeld t.a.v. veiligheid", drinkwater, privacy, geborgenheid)	50
algemeen belang (b.v. t.a.v. natuurbouw, reservegebieden)	80

Om nu de invloed van deze "zwakke" categorieën te simuleren wordt U verzocht het belang dat U aan iedere kategorie toekent cijfermatig in het kolommetje weer te geven (bijv. van 0-10 of van 0-100 o.i.d., geheel naar eigen inzicht). De eventuele roloverlappingsen van individuele leden van bepaalde categorieën worden gerelativeerd wanneer U iedere categorie als op zich zelf staand beschouwd.

Voor de beoordeling is het van belang om als richtdatum + 1980 - 1985 aan te houden.

N.B. Het is toegestaan om als wegingscriterium de geschatte absolute aantallen personen aan te houden (respectievelijk bijvoorbeeld 5, 1, 4, 3, 7, 1000, alles x 10.000) doch het is de vraag of hiermee de "sterkte", c.q. "zwakte" op inrichtingsgebied weergegeven is.

Beslis zelf!

Geef s.v.p. onderstaande vakgroepsleden, Uzelve inkluis, een cijfer waarin uitgedrukt wordt de mate waarin U de desbetreffende personen ter zake kundig acht over de categorieën mensen met weinig invloed op of nut van Almere's Buitenruimte

vakgroeplid	a	8	vakgroeplid	f	5
"	b	8	"	g	8
"	c	6	"	h	6
"	d	7	"	i	7
"	e	5	"	j	6

Schema planningsbenadering

In het bijgevoegde schema is sprake van drie benaderingen: Blauwdruk-, Leitbild- en Generatieve planning op het gebied van de ruimtelijke ordening. Hier wordt niet ingegaan op de typen planning inzake de algemene maatschappelijk - politieke ordening.

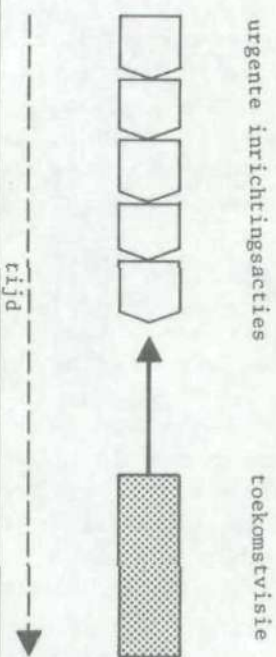
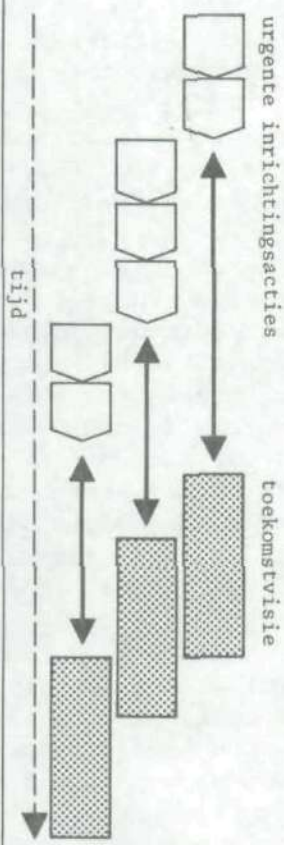
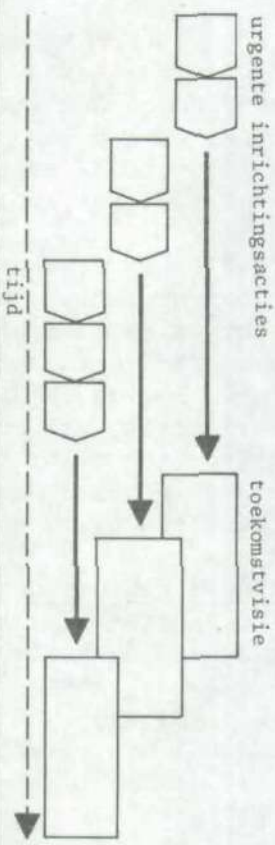
Het begrip urgente inrichtingsactie wordt uiteengezet op p. 14 van deze nota.

De blauwdruk-benadering houdt in dat er een vaststaande allesomvattende conceptie voor bijvoorbeeld de gewenste toekomstige situatie van de buitenruimte van Almere zou zijn die als leidinggevend kader fungeert voor alle verdere ingrepen. De urgente inrichtingsacties kunnen er nauwkeurig en ondubbelzinnig van worden afgeleid ~ zelfs voor de eventueel nog resterende onzekerheden worden e  nduidige behandelingsregels opgesteld.

De leitbild-benadering gaat uit van een veel vager en globaler toekomstbeeld dat in de tijd veranderlijk is. De urgente inrichtingsacties kunnen er op indicatieve wijze van worden afgeleid maar omdat het leitbild gevoelig is voor verandering kunnen belangrijke urgente inrichtingsacties het leitbild wijzigen. De urgente inrichtingsacties moeten in algemene termen voldoen aan de eisen die de toekomstvisie stelt, zij moeten tegemoet komen aan de opgespoorde korte-termijn-behoeften. Voorts moeten zij flexibel zijn t.o.v. de te verwachten toekomstige veranderingen en moeten zij consistent zijn met andere (in deze "onzekere omstandigheden" ondernomen) belangrijke inrichtingsacties.

Vergeleken met de blauwdrukbenadering gaat de generatieve benadering precies andersom te werk (zie de verschuiving in werkmethoden (schema). De urgente inrichtingsacties worden uitgevoerd teneinde aan de korte-termijnbehoeften tegemoet te komen, zonder dat er een vooropgezette toekomstvisie op de ruimtelijke ordening is. De vernieuwing van deze benadering zit in de acceptatie van het niet uitgaan van een afgeronde toekomstvisie in ruimtelijke zin. Men zou hooguit als "leidraad" kunnen betitelen de maatschappelijk consistente toetsingscriteria voor beslissingen inzake urgente inrichtingsacties. Wat de ruimtelijke kant van deze benadering betreft: door middel van een probleemgerichte benadering van de belangrijkste ruimtelijke (inrichtings-)onderwerpen komt na verloop van tijd de "blauwdruk" tot stand. Zie pp. 14,15. Het is in de planologie vaak belangrijker te bepalen wat voor soort beslissingen er in de toekomst genomen moeten worden dan de inhoud van die toekomstige beslissingen reeds ver van te voren vast te stellen.

Alternatieve planningsbenaderingen (naar MacMurray).

benadering		werkmethoden	
<u>1. Blauwdruk</u> (concept-led) 		t.a.v. toekomstvisie	t.a.v. urgente inrichtingsacties
		- modellen - voorspellingen - politieke uitspraken	- gedetailleerde toetsing op effectiviteit t.a.v. toekomstvisie - schatting van op korte termijn-behoeften
<u>2. Leitbild</u> (concept-related) 		- modellen - voorspellingen - scenario's gebaseerd op uitgevoerde urgente inrichtingsacties	- globale toetsing op flexibiliteit t.a.v. toekomstvisie - schatting van korte-termijn-behoeften - toepassing van consistente beslissingscriteria (impact-matrix)
<u>3. Generatieve</u> (concept-evolving) 		- voorspellingen	- schatting van korte termijn-behoeften - toepassing van consistente beslissingscriteria (impact-matrix) - toekomst scenario's voor de belangrijkste urgente inrichtingsacties

2.4. Integratie

2.4.1. Inleiding

In de voorafgaande hoofdstukken zijn potentiekaarten en facetstructuurschetsen opgesteld aan de hand van de onderzochte geschiktheid van de ruimte en de berekende behoefte aan terreinen en voorzieningen voor de onderscheiden activiteiten.

De bundel facetstructuurschetsen dient nu geïntegreerd te worden tot een integrale structuurschets die een zodanige inrichting van de ruimte laat zien dat een optimaal functioneren van de facetten, op zichzelf én in onderlinge relatie, gewaarborgd is.

De potentiekaarten gingen voornamelijk uit van wensen ten aanzien van de nabijheid van in de ruimte aanwezige elementen. Nu echter de op de potentiekaarten gebaseerde facetstructuurschetsen samengebracht moeten worden is het ook nodig de mogelijkheden en onmogelijkheden in het nabij elkaar situeren van elementen na te gaan. Dat is voor alle voorkomende relaties gedaan in een tabel, die de naam 'verdraagzaamheidsmatrix' heeft gekregen (tabel 49).

De situeringsmogelijkheden per relatie zijn daarbij uiteraard steeds vanuit het 'gevoeligste' element aangegeven.

De nabijheidswensen, ondergebracht in de potentiecriteria, kunnen op vergelijkbare manier in een schema gebracht worden door rekening te houden met de frequentie van de relaties en het aantal erbij betrokken mensen. Naarmate meer mensen van het ene element naar het andere gaan en naarmate dat frequenter gebeurt bestaat meer behoefte tot het direct bij elkaar situeren van beide elementen. Tabel 50 geeft daarvan een voorstelling:

Tabel 50. Nabijheidsbehoefte

van belang voor:	frequentie van de relatie:			
	meer dan 1x per week	meer dan 1x per maand	1x of meer dan 1x per jr.	minder dan 1x per jr.
de gehele bevolking	4	3	2	1
een aanzienlijk deel v.d. bevolking	3	2	1	-
een klein deel van de bevolking	2	1	-	-

De betekenis van de cijfers in de vakken van de tabel luidt:

- 4 = in elkaars directe nabijheid (gemengd)
- 3 = aan elkaar grenzend
- 2 = binnen enige kilometers afstand
- 1 = binnen enige tientallen kilometers afstand
- = irrelevant

Het is nu mogelijk een nabijheidsmatrix te maken op overeenkomstige wijze als de verdraagzaamheidsmatrix is vervaardigd. De nabijheidsmatrix wordt echter hier niet in zijn geheel gegeven, maar per facet afgeleid uit de potentiecriteria.

Daartegenover wordt het relevante deel van de verdraagzaamheidsmatrix gesteld*. Eventuele conflicten komen dan onmiddellijk aan het licht, zodat duidelijk wordt waar een keus gedaan moet worden en wat gekozen is.

De volgorde van de facetten bij de behandeling wordt bepaald door een rangschikking naar belangrijkheid en kwetsbaarheid. Deze volgorde is schematisch weergegeven in tabel 51.

2.4.2. Milieu

Nabijheidsmatrix

De te beschermen en te ontwikkelen onderdelen van het milieu in het buitengebied hebben geen behoefte aan de nabijheid van enige andere activiteit**. Een nabijheidsmatrix is daarom hier irrelevant.

Verdraagzaamheidsmatrix

De irrelevantie van de nabijheidsmatrix maakt het onnodig hier het milieudeelte van de verdraagzaamheidsmatrix te geven.

Afweging

Zonder nabijheids- en verdraagzaamheidsmatrix is er uiteraard geen conflict. De milieufacetstructuurschets kan dus zonder wijziging als eerste fase van de integratiekaart beschouwd worden.

* Dit kan soms afwijken van de totale matrix, wanneer een mogelijke situering niet van de kant van de 'gevoeligste' behoefte te worden gezien.

** Een uitzondering hierop vormen bepaalde vormen van landbouw die (mede) een milieuc conserverende functie hebben (zie ook 2.4.6.).

bestemming		wonen	landbouw	industrie	diensten	verzorging	recreatie	infra-structuur	beschermde geb.	bijzonderheden
wonen	A	3								zie nota II R.O.; 8 won. p. ha
	B	3								15 "
	C	3								25 "
	D	3								35 "
landbouw	A	2	1							extensief: veeteelt, akkerbouw, fruit
	B	2	2	3						intensief: glastuinbouw, varkens, kippen etc.
industrie	A	2	3	4	3					kleine bedrijven geen hinder
	B	2	2	2	3					middelgrote bedrijven weinig hinder
	C	1	1	1	1	2				grote bedrijven veel hinder
diensten	A	4	4	4	3	2	1			kleine instellingen
	B	3	3	4	3	2	1			grote instellingen
verzorging	A	4	4	4	3	2	1			primair
	B	0	4	4	3	2	1			secundair
	C	0	0	4	3	2	1			tertiair
	D	0	0	0	4	3	2	1		quartair
recreatie	A	4	4	4	3	2	1			uurrecreatie
	B	2	2	2	3	2	1			dagrecreatie
	C	3	2	1	4	2	3	2		verblijfsrecreatie
		1	1	1	2	2	2	1		primaire wegen, kanalen v.a. 1350 ton, hoofdgas e.a. leid. hsp. leid. v.a. 150 kV. sec. & tert. wegen, kanalen tot 1350 ton hoogsp. leid. tot 110 kV. overige elementen
infrastructuur	A	4	3	3	3	4	2	3		landelijk gebied licht beschermd
	B	3	2	2	3	2	2	1		landelijk gebied middel beschermd
	C	1	1	1	2	1	1	1		landelijk gebied zwaar beschermd
	D	3	3	4	0	0	4	2	1	stedelijk gebied

schema werkwijze integratie

p1 milieu	p2 wonen	p3 bedr. heid	p4a dag recr.	p4b verb. recr.	p5 landbouw	infrastruct.	potentiekaarten
f1	f2	f3	f4a	f4b	f5	f6	facetstructuurschetsen
c2. milieu met wonen							fase II
c3. milieu en wonen met bedrijvigheid							fase III
c4. milieu, wonen en bedrijvigheid met recreatie							fase IV
c5. milieu, wonen, bedrijvigheid en recreatie met landbouw							fase V
c6. milieu, wonen, bedrijvigheid met recreatie en landbouw met infrastructuur							fase VI
integrale structuurschets							

tabel 51

2.4.3. Wonen

Tabel 52. Nabijheidsmatrix wonen¹

	Industrie				Dien- sten				Verzorging				Recreatie Infra- structuur gebieden				Beschermd gebieden			
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	D	A	B	C	A	B	C	A	B	C	D
wonen A, B, C, D	3	3	2	3	2	4	3	2	1	4	2	1	3	2	1	3	3	3	2	

Tabel 53. Verdraagzaamheidsmatrix wonen¹

	Industrie				Dien- sten				Verzorging				Recreatie Infra- structuur gebieden				Beschermd gebieden			
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	D	A	B	C	A	B	C	A	B	C	D
wonen A	2	2	1	4	3	4	-	-	-	-	4	2	2	1	2	3	4	3	1	3
B	3	2	1	4	3	4	4	-	-	-	4	2	2	1	2	3	3	2	1	3
C	4	2	1	4	4	4	4	4	-	-	4	2	2	1	2	3	3	2	1	4
D	4	2	1	4	4	4	4	4	4	4	4	2	2	1	2	3	3	2	1	4

¹ Zie voor de verklaring voor de gebruikte letters (A, B, C, D) ter onderverdeling van de facetten de volledige verdraagzaamheidsmatrix (tabel 49).

Afweging

Conflicten tussen de beide matrices treden op, wanneer de genoteerde waarde in de nabijheidsmatrix hoger ligt dan de overeenkomstige in de verdraagzaamheidsmatrix.

Dat is het geval voor middelzware en zware industrie, de relevante infrastructuurelementen en de middelzwaar en zwaar te beschermen milieu-elementen in het buitengebied.

Het bepalen van de prioriteiten in deze conflicten volgt uit de integratievolgorde (zie tabel 51). In alle gevallen betekent dit, dat de verdraagzaamheidsmatrix blijft gelden. Het begrip 'smalle' resp. 'brede' buffer heeft daarbij nadere precisering. Tussen wonen en industrie is aangehouden resp. ca. 0,5 en ca. 2 km; tussen wonen en te beschermen gebieden resp. ca. 0,1 en ca. 1 km. De regels voor het integreren van de facetstructuurschets wonen zijn aldus gegeven, zodat de tweede fase van de integratie voltooid kan worden.

2.4.4. Werken

Tabel 54. Nabijheidsmatrix werken

	Verzorging				Recreatie Infra-structuur gebieden				Beschermd Wonen						
	A	B	C	D	A	B	C	A	B	C	D	A	B	C	D
Industrie A, B, C diensten A, B	4	2	-	-	4	-	-	4	4	-	2	2	2	3	3
	4	2	-	-	4	-	-	4	4	-	3	3	4	4	4

Tabel 55. Verdraagzaamheidsmatrix werken

	Verzorging				Recreatie Infra-structuur gebieden				Beschermd Wonen									
	A	B	C	D	A	B	C	A	B	C	D	A	B	C	D			
Industrie	4	4	4	4	4	3	3	2	2	3	3	2	1	4	2	3	4	4
	3	3	3	3	3	3	2	2	3	2	2	1	2	2	2	2	2	2
	3	3	3	3	3	3	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Diensten	4	4	4	4	4	3	3	2	2	3	3	2	1	4	4	4	4	V
	4	4	4	4	4	3	3	2	2	3	3	2	1	3	3	3	4	4

Afweging

Conflicten treden op tussen verzorging (van dagelijks niveau) en recreatie (uurrecreatie) en de middelzware en zware industrie, waar menging een goed functioneren van de industrieterreinen kan belemmeren. In plaats daarvan komt dan een direct aan elkaar grenzen. Conflicten van dezelfde aard treden ook op in de relatie tot de infrastructuur. Ook daar eist het goed functioneren van de activiteit werken zelf het aanhouden van de verdraagzaamheidsmatrix met ca. 0,1 km als maat voor een smalle bufferzone.

Ten opzichte van beschermde gebieden en wonen volgt het aanhouden van de verdraagzaamheidsmatrix uit de integratievolgorde. De betekenis van smalle resp. brede buffer ten opzichte van het wonen is al gegeven. Ten opzichte van het milieu geldt, dat over het algemeen dezelfde waarden aangehouden kunnen worden.

Dit vormt de derde fase van de integratie.

2.4.5. Recreatie

Tabel 56. Nabijheidsmatrix recreatie

	Verzorging				Infra-structuur				Besch. geb.				Wonen				Industrie Diensten			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
recreatie A	-	-	-	-	3	4	-	4	4	4	-	4	4	4	4	4	4	4	4	4
B	4	-	-	-	3	4	-	4	4	4	-	2	2	2	2	-	-	-	-	-
C	3	2	-	-	3	4	-	4	4	4	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-

Tabel 57. Verdraagzaamheidsmatrix recreatie

	Verzorging				Infra-structuur				Besch. geb.				Wonen				Industrie Diensten			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
recreatie A	4	4	4	4	1	2	3	3	2	1	4	4	4	4	4	4	3	1	4	4
B	3	3	3	3	1	2	3	2	1	-	2	2	2	2	3	2	1	3	3	3
C	3	3	3	3	1	2	3	4	2	1	-	3	2	2	1	3	2	1	3	3

Afweging

Bij de recreatie doet zich een duidelijk conflict voor met de te beschermen gebieden. Gebieden die op de milieupotentiekaart als waardevol zijn aangegeven hebben vrijwel altijd een grote landschappelijke aantrekkelijkheid. Ze zijn daarvoor als recreatiegebieden gezocht.

De verdraagzaamheidsmatrix geeft echter al aan, dat slechts de combinatie van extensieve recreatie met minder waardevolle gebieden mogelijk is. Alle meer intensieve recreatievormen brengen een zo sterke 'slijtage' met zich mee, dat ze buiten de te beschermen gebieden moeten worden gehouden, willen deze althans niet eerst in hun ecologische en vervolgens ook in hun landschappelijke— dus recreatieve — waarde teniet gaan. Dit betekent, dat de voorzieningen voor de recreatie in minder waardevolle gebieden gezocht moeten worden, al kan natuurlijk wel gebruik gemaakt worden van de waardevolle gebieden als bijdrage tot de ruimere omgeving. Deze verschijnen dan ook op de kaart als uitloop- en rustgebieden.

Het grote conflict tussen de potentiekaarten voor de recreatie en de verdraagzaamheid vanuit het milieu maakte het nodig bij het opstellen van de facetstructuurschets voor de recreatie reeds een voor-coördinatie uit te voeren

omdat anders een volstrekt onrealistisch beeld zou zijn ontstaan. Nu dit reeds gebeurd is, is het gemakkelijk de recreatiefacetstructuurschets in te passen als vierde fase van de integratie.

De breedte van smalle respectievelijk brede bufferzones is in de relatie tussen recreatie en beschermde gebieden op circa 0,1 en circa 1 km gesteld.

2.4.6. Landbouw

Nabijheidsmatrix

Slechts voor enkele vormen van intensieve landbouw bestaat een zo nauwe relatie met andere activiteiten dat daarmee bij de gebiedskeuze rekening gehouden moet worden. De potentiekaart landbouw gaat dan ook van heel andere criteria uit: bodemgesteldheid, waterhuishouding en kavelgrootte. Een nabijheidsmatrix kan daarom niet gegeven worden.

Verdraagzaamheidsmatrix

De verdraagzaamheidsmatrix ten opzichte van de landbouw kan wel gegeven worden.

Tabel 58. Verdraagzaamheidsmatrix landbouw

	Verzorging				Infra-structuur				Besch. geb.				Wonen				Industrie Diensten			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
landbouw A	3	3	3	3	2	2	3	4	3	2	-	2	2	1	1	3	3	1	3	3
B	3	2	2	2	2	2	2	2	1	-	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2

Afweging

De facetstructuurschets landbouw is verkregen door van de potentiekaart alle min of meer hoogwaardige gebieden tot complexen te verenigen. Het is niet mogelijk conflicten in algemene zin aan te geven door vergelijking van de nabijheidsmatrix met de verdraagzaamheidsmatrix en zo tot regels te komen. Vergelijking van de concrete facetstructuurschets met het reeds bereikte integratiekaartbeeld laat dat wel toe. Conflicten treden vooral op met de waardevolle onderdelen van het milieu.

Deze conflicten hebben echter een wezenlijk ander karakter dan bij de recreatie

het geval was. Veel waardevolle gebieden danken hun waarde juist aan een heel bepaalde vorm van samengaan van natuurlijke processen en extensieve landbouw. Zou het landbouwgebruik verdwijnen, enerzijds in gebieden waar de landbouw niet langer rendabel is en anderzijds in gebieden waar schade aan het milieu wordt toegebracht, dan zouden grote gebieden 'aan hun lot overgelaten' moeten worden met als uiteindelijk resultaat een nivellering van hun natuurlijke en landschappelijke rijkdom. Op de integratiekaart is de landbouw daarom principeel in relatie tot het milieubeheer behandeld. In deze integratiefase is de ondergrond van de milieupotentiekaart geglobaliseerd tot grotere complexen, op overeenkomstige wijze als de landbouw-facetstructuurschets. Vervolgens zijn twee categorieën gevormd met elk een onderverdeling in tweeën:

- categorie I milieubeheer primair
 - la zware bescherming; nauwelijks landbouw als onderdeel beheersmaatregelen
 - lb lichtere bescherming; zwaartepunt bij aangepaste landbouw als beheersvorm
- categorie II landbouw primair
 - IIa beperkingen i.v.m. ecologische of landschappelijke kwaliteit
 - IIb geen beperkingen behalve die van algemeen milieu-hygiënische aard.

De breedte van resp. een smalle en een brede bufferzone moet in de relatie landbouw-beschermde gebieden — dus tussen categorie I en II — gesteld worden op circa 0,1 en circa 1 km.

Na het invoegen van de landbouw als vijfde fase van de integratie zijn alle belangrijke oppervlakte-inbeslagnemende activiteiten verwerkt.

2.4.7. Infrastructuur

In overeenstemming met het afgeleide karakter ervan komt de infrastructuur na de oppervlakte-inbeslagnemende activiteiten aan de orde. Een potentiekaart infrastructuur kon niet gemaakt worden; wel kan de tot nu toe bereikte fase van de integratiekaart als behoeftekaart worden gezien en als zodanig is deze dan ook — in vereenvoudigde vorm — gehanteerd in het hoofdstuk 'verkeer en vervoer'.

Vóórcoördinatie — zo is daar aangetoond — is voor de infrastructuur vanzelfsprekend. De vijfde fase van de integratiekaart is daarom gebruikt als ondergrond

voor het ontwerp van de netten. De facetstructuurschets verkeer en vervoer kan dan zonder meer worden ingevoegd als zesde fase van de integratie.

2.4.8. Verzorging

Tot nu toe is één belangrijke categorie in het geheel niet behandeld, nl. de verzorging. Deze is niet eerder ingebracht omdat het ruimtegebruik ervan te gering is om op een kaart van deze schaal af te beelden. Bovendien is de meerderheid van de verzorgingsinstellingen nauw — en volgens de hier gevolgde inzichten van de Tweede Nota systematisch — aan de woongebieden gebonden. Dat is aangegeven door aan de verschillende woonmilieutypen verzorgingsniveaus te verbinden. Deze toevoeging vormt de zevende fase van de integratie.

2.4.9. Conclusie

De zevende integratiefase completeert het beeld. Het resultaat is een integrale ruimtelijke structuurschets voor Overijssel in 1985.

Het is misschien goed het globale karakter van deze kaart nog eens te onderstrepen. Het beschouwen van Overijssel als geheel eist een afstandnemen, dat details doet verdwijnen. De uitkomsten van de verrichte studie, de potentiekaarten, de facetstructuurschetsen en tenslotte ook de integratiekaart kunnen over dergelijke details dan ook geen informatie geven.

Het is echter vaak niet mogelijk tot een aanvaardbaar kaartbeeld te komen zonder een scherpe begrenzing en duidelijke tracerings van allerlei elementen. Maar deze mag nimmer met een 'echte', gefundeerde gedetailleerdheid verward worden. Ook waar de kaart noodgedwongen de schijn van exactheid wekt moet het indicatieve karakter ervan goed in gedachten gehouden worden.

De kaart vormt op deze wijze een kader voor ruimtelijke plannen van kleinere schaal die wel een grote gedetailleerdheid kunnen bezitten. Hij moet deze plannen echter behoeden voor het verliezen van het zicht op het grotere geheel waartoe men door de geringe beschouwingsafstand zo licht vervalt.

De integratiekaart wordt getoond op afbeelding 84*.

De tussenfasen van de kaart zijn niet als afzonderlijke afbeeldingen opgenomen.

* De integratiekaart is op groot formaat los bijgevoegd (in de achterflap).

Voorbeeld van de toepassing van de effecten-matrixAlgemeen

Hieronder volgt een voorbeeld van een "gevolgen-toerekeningsmatrix" waarin de methode als zodanig uiteengezet wordt. Deze methode werd ook eerder al in het PbA toegepast om uit twee (of meer) plannen te kunnen kiezen. Deze methode staat los van de wijze waarop de (alternatieve) plannen zelf tot stand zijn gekomen.

Voorbeeld: Gedeelte van een matrix m.b.t. een buurtverbetering

Taakstelling	1 verkeersveiligheid								2 toegankelijkheid	
	I				II				I	
Plan nr.										
wegingsfactoren a, b; beoordelingscijfers c, d	a	b	c	d	a	b	c	d		
Categorie betrokkenen										
A Jonge kinderen	9	10	7	630						
B										

Enige planvarianten I, II, enz. worden beoordeeld ten aanzien van een aantal taakstellingen 1, 2, enz. (bv. verkeersveiligheid, toegankelijkheid). Deze beoordeling wordt geacht te zijn geschied vanuit het gezichtspunt van de belangen van een categorie betrokkenen A, resp. B, enz. (bv. jonge kinderen).

c. De beoordeling wordt uitgedrukt in een waarderingcijfer c, dat steeds tussen bepaalde grenzen moet liggen (bv. tussen 0 en 10). In het voorbeeld is vanuit het gezichtspunt van de belangen van jonge kinderen een 7 toegekend aan de oplossing volgens plan I ten aanzien van de verkeersveiligheid. M.a.w. het gaat hier om de zo objectief mogelijk gewaardeerde mate waarin een alternatief aan een bepaald aspect tegemoet komt.

Vanuit het gezichtspunt van de belangen van een categorie betrokkenen kunnen aan de respectieve taakstellingen 1, 2, enz. verschillende wegings-

b. factoren b worden toegekend. (Bv. wederom steeds tussen 0 en 10). In het voorbeeld is "namens" jonge kinderen aan de taakstelling verkeersveiligheid een wegingsfactor 10 toegekend. Het gaat hier om het veronderstelde belang van een aspect voor een bepaalde categorie betrokkenen.

a. Tenslotte kunnen verschillende wegingsfactoren a worden toegekend aan de onderscheiden categorieën betrokkenen. Door wie en op welke wijze dit geschiedt is een apart vraagstuk waarop hierna wordt ingegaan. In het voorbeeld is aan de jonge kinderen een wegingsfactor 9 toegekend. Het gaat hier om het veronderstelde belang van de bij de buurtverbetering betrokken categorieën onderling.

d. Het gewogen waarderingcijfer d voor de mate waarin het plan voldoet aan de taakstelling, beoordeeld vanuit de belangen van een categorie betrokkenen waaraan een wegingsfactor a is toegekend wordt nu $d = a.b.c$.

In het voorbeeld: voor verkeersveiligheid haalt plan I ten aanzien van de belangen van jonge kinderen een waardering $d = a.b.c = 9.7.10 = 630$.

Men kan dit waarderingscijfer 630 voor plan I vergelijken met de waarderingscijfers voor plan II, resp. III, enz. m.b.t. de verkeersveiligheid, bezien vanuit de belangen van jonge kinderen.

Ook zal het waarderingscijfer 630 een bijdrage leveren aan een getotaliseerd waarderingscijfer m.b.t. de verkeersveiligheid, bezien vanuit de belangen van alle betrokkenen. Dit cijfer voor plan I kan men wederom vergelijken met de cijfers voor plan II, enz.

Voorts kan men het getotaliseerde waarderingscijfer voor verkeersveiligheid een bijdrage laten zijn aan een waarderingscijfer voor de woonomgeving, te zamen met b.v. waarderingscijfers voor toegankelijkheid, identificatiemogelijkheid, e.d., voor zover men deze aspecten voldoende gelijksoortig acht voor een zodanige bundeling.

Het toekennen van wegingsfactoren voor aspecten, categorieën betrokkenen e.d. is natuurlijk de taak van alle werkelijk betrokkenen. Bij tijdnood, gebrekkige geïnformeerdeheid van en/of afwezigheid van deze (vooral ook toekomstig) betrokkenen, zou dit echter gesimuleerd kunnen worden door de volgende procedure.

Bijvoorbeeld alle bij de buitenruimte betrokken leden van de R.IJ.P. kennen een wegingsfactor (tussen 0 en 10) toe aan:

- a. de te toetsen aspecten;
- b. aan zichzelf en de andere groepleden, en evt.;
- c. aan de fase, de periode van invloed, der alternatieve plannen.

Als voorbeeld van deze techniek, die met behulp van het voorhanden zijnde (tafel-)computerprogramma snel uit te voeren is, kan onderstaande afweging dienen. Hierbij is de "gewogen weging" ($a \times b$) in de tweede kolom van de tabel vermeld.

N.B. Er wordt in het volgende voorbeeld niet expliciet naar categorieën betrokkenen toegerekend.

De ruimtelijke integratie van de welzijnsvoorzieningen in het centrum van Almere-Haven kan op diverse manieren worden gerealiseerd:

1. alles onder één dak, d.w.z. alle genoemde welzijnsvoorzieningen binnen één gebouw;
2. iedere welzijnsvoorziening in een eigen, apart gebouw, die verspreid gesitueerd zijn over het centrum van Almere-Haven;
3. Iedere welzijnsvoorziening in een eigen, apart gebouw, die ruimtelijk geconcentreerd zijn binnen het centrum van Almere-Haven. Het onderstaande overzicht laat zien dat aan dit alternatief de voorkeur wordt gegeven.

De genoemde welzijnsvoorzieningen onderhouden in meer of mindere mate relaties met elkaar. Ze doen dit ook met andere, niet-welzijnsvoorzieningen.

Daarnaast storen bepaalde welzijnsvoorzieningen elkaar. Tevens behoeven en/of kunnen niet alle welzijnsvoorzieningen op hetzelfde tijdstip te worden gerealiseerd, enerzijds omdat de behoefte aan de diverse voorzieningen niet parallel loopt, anderzijds lijkt dit financieel niet haalbaar.

Daarnaast moet het mogelijk zijn om diverse voorzieningen later ruimtelijk uit te breiden of aan te passen.

In onderstaande tabel vindt een afweging van deze factoren ten aanzien van de drie genoemde alternatieven voor ruimtelijk integratie plaats:

aspect	uit onder- zoek geble- ken wegings- factor per aspect *	alternatieven			
		1. alles onder één dak	2. iedere voorz. in eigen gebouw verspreid over centrum	3. iedere voorz. in eigen gebouw geconcentreerd over centrum	
a. relatie onderling	1,17	1,17	0	1,17	
b. relatie met niet- welzijnsvoorz.	1,37	0	1,37	1,37	
c. geen storende in- vloeden onderling	1,30	0	1,30	1,30	
d. fasering in de tijd	1,55	0	1,55	1,55	
e. fasering geldmiddelen	1,29	(1,29)**	1,29	1,29	
f. ruimtelijke flexibi- liteit	1,49	1,49 ***	1,49	1,49	
g. levendigheid centrum	1,45	0	0	1,45	
h. wervend image natio- naal	1,11	1,11	0	0	
i. integratiekader ver- schillende leeftijds- groepen	1,27	1,27	0	1,27	
Gesommeerde waardering per alternatief			6,33	7,00	10,89

* Door vakgroepleden beoordeeld via de methode Minas/Ackoff (zie bijlage 5)

** In 't geval dat één gebouw ineens goedkoper blijkt te zijn dan meerde-
re bij stijgende bouwkosten.

*** Bij alternatief 1. is de flexibiliteit intern, bij 2. en 3. extern.

De effecten-matrix concreet toegepast op een urgente inrichtingsactie inzake Almere's Buitenruimte

Probleem: volgens recreatieprognose moet er in 1980 ca. 50 ha binnen-
dijkse (open) waterplassen aanwezig zijn. Waar dienen deze plassen gere-
aliseerd te worden.

De beslissende instantie staat voor de volgende vier alternatieven:

- I. lokatie in centrale parkgebied tussen Almere-Haven en hoofdkern
- II. lokatie ten noorden/noordwesten van de hoofdkern, tussen hoofdkern
en Oostvaardersdiep
- III. lokatie: deels als II, deels als III
- IV. uitstellen (d.w.z. nog geen locatie vaststellen)

Het zij vermeld dat locatie II duurdere oplossing geeft dan locatie III
aangezien zandwinning er minder aantrekkelijk is dan bij locatie II. Te-
vens zijn bij locatie III sneller gunstige waarborgen voor het natuurge-
bied bij De Blocq v. Kuffeler te leveren dan bij locatie II. Daaren-
tegen zal locatie II in 1980 dichter bij de woningen der recreanten ge-
legen zijn.

De te beschouwen aspecten zijn aldus:

- recreatiemogelijkheid
- waterhuishoudkunde
- zandwinningsnoodzaak voor bouw Almere
- natuurbouw
- kostenminimalisering

Zie het uitgewerkt voorbeeld. De naar aspect gesommeerde beoordelingscijfers Z worden per alternatief vergeleken en het alternatief dat het hoogste soort voldoet het beste aan de centrale waarde. Alle bij de planning betrokken specialisten doen mee aan vaststellen aspecten, beoordeling en waardering, zij het op voorstel van en voorbereid door de specialist onder wiens "sector" de urgente inrichtingsactie ressorteert. In de hoofdstukken 2 t/m 14 (zie ook H 6). Ook wanneer er geen inhoudelijke (bv. locatie-)alternatieven zijn voor een beslissing dient in de beoordeling altijd het alternatief niet-beslissen, c.q. uitstellen van de beslissing opgenomen te worden.

Het is noodzakelijk van te voren vast te stellen welke teamleden inbreng moeten leveren. In het uitgewerkte voorbeeld ontbrak bijv. de inbreng van de (enige) team-bioloog. Welke invloed heeft dat op de einduitslag? Tevens is het van groot belang dat het gehele team bepaalt of er meer of minder of andere aspecten beschouwd moeten worden bij toepassing van de matrix-methode dan het voorbereidend teamlid voorsteld. In het voorbeeld ontbrak bijv. het aspect "waardering van de ligging van de locaties op grond van de landschapsvormende potenties". Welke invloed op einduitslag?

Een derde eis is die van voldoende informatie over de (locatie-) alternatieven. De mogelijkheden moeten eerst goed doorgesproken worden met alle belanghebbenden: het heeft weinig zin de methode toe te passen als naderhand blijkt dat bepaalde alternatieven niet mogelijk zijn om redenen die al lang bekend waren maar door gebrekkige informatie-overdracht niet geopenbaard was aan het team dat zich met de Buitenruimte bezig houdt.

Over het bijgaande rekenschema zij nog vermeld dat dubbeltellingen door roloverlapping in de categorieën betrokkenen geen negatieve invloed uitoefenen op de einduitslag aangezien zij uitgeschakeld wordt door het per alternatief vergelijken van de score. Dit is dus een relatieve i.p.v. absolute waardering.

Overigens de mensen met de meeste handicaps hebben ook de meeste zorg nodig.

Tenslotte nog dit. De simulatie van waarden en beoordeling van aspecten, categorieën en effecten uitsluitend door experts uit te sturen de planningseenheid behoort feitelijk getoetst te worden aan de mening der overige werkelijk betrokkenen. In de praktijk - enige ervaring heeft dit uitgewezen - is dit slechts uitvoerbaar wanneer het gaat over relatief kleine gebiedsdelen waarvan de reeds aanwezige hoofdstructuur op meer gedetailleerde wijze ingevuld moet gaan worden. De door de experts opgezette hoofdstructuur dient zich daartoe dan wel te lenen!

Uitgewerkt voorbeeld afweging Plassengebied

In de navolgende afwegingsberekeningen volgens de effectenmatrixmethode worden per aspect/per alternatief voortdurend groepjes van vier kolommen herhaald.

Per groepje van links naar rechts betreft dit steeds de invulling van de factoren w, x, ij, z .

w = het veronderstelde belang van de t.o.v. de buitenruimte "zwakste" betrokkenen categorieën onderling

x = het veronderstelde belang van een aspect voor een betrokkenen categorie

ij = de zo objectief mogelijk gewaardeerde mate waarin een alternatief aan een aspect tegemoet komt

z = w, x, ij . Per alternatief worden vervolgens alle berekende factoren z gesommeerd om tot een eindoordeel te komen. Zie bijgevoegd schema.

De Vakgroep Programmering heeft zich gebogen over het probleem van de waardetoekenning aan de 6 onderscheiden "zwakke" categorieën, ten behoeve van toepassing in de effectenmatrixmethode:

Resultaat (factor w):

mensen met beperkte aktieradius	2.33
mensen in isolement	1.53
mensen zonder auto	2.22
oude landrecreanten	1.54
alle inwoners van Almere	2.28
Algemeen belang	2.10

Geef s.v.p. onderstaande 12 bijwoners der Buitenruimte-schetsdagen, Uzelf inbuis, een cijfer waarin uitgedrukt wordt de mate waarin U de desbetreffende personen ter zake kundig acht over de problematiek van waterplassen in het gebied van Almere.

1	1.22				
2	0.90	1.33	1.31	1.14	1.34
3	0.91	1.33	1.31	1.14	1.34
4	0.80				
5	0.64				
6	1.11				
7	1.31				
8	0.94	1.03	1.13	1.04	1.34
9	1.20	1.03	1.13	1.04	1.34
10	0.92				
11	1.24				
12	0.81				

De gewogen einduitslag is hier gepresenteerd, evenals in de volgende schema's

Deze onderlinge waardering der teamleden werkt steeds als wegingsfactor voor de beoordeling van zowel x , als die van ij .

P.M.	
------	--

x = Het belang van de aspecten voor de "zwakke" betrokkenen categorieën

	Recreatieve waarde	Mogelijkheden voor natuurbouw	Waterhuishoudelijke aspecten	Zandwinning	Overige kosten	P.M.
1. Mensen met een beperkte aktieradius	3,79	2,72	1,22	1,19	3,08	
2. Mensen in isolément	3,97	2,82	1,33	1,02	2,86	
3. Mensen zonder auto	3,71	3,27	1,25	1,03	2,74	
4. Recreanten van het oude land	4,06	3,08	1,27	1,73	1,86	
5. Alle inwoners van Almere	2,77	2,60	2,14	2,04	2,45	
6. Het algemeen belang	2,14	2,26	2,76	2,26	2,57	

ij = De zo objectief mogelijk gewaardeerde mate waarin een alternatief aan een "aspect" tegemoet komt

	I	II	III	IV	V
	Locatie in het centrale park-gebied	Lokatie ten N/NW van de hoofdkern	Locatie gedeeltelijk als I, gedeeltelijk als II	Beslissing uitstellen (nog geen locatie vaststellen)	P.M.
Recreatieve waarde	3,83	2,97	4,09	1,11	
Mogelijkheden voor natuurbouw	2,16	4,98	3,63	1,24	
Waterhuishoudelijke aspecten	2,93	3,61	4,10	1,36	
Zandwinning	1,33	6,03	3,29	1,35	
Overige kosten	2,92	3,57	3,74	1,77	
P.M.					

Nu de factoren w, x en ij bekend zijn kan de effectenmatrix ingevuld worden. Factor z kan berekend en gesommeerd worden. Na de effectenmatrix moeten de gesommeerde factoren z nogmaals gesommeerd worden, maar nu per alternatief. Zoals uit het laatste schema blijkt verdient in dit voorbeeld locatie II de voorkeur.

De gewaardeerde mate waarin een alternatief aan een aspect tegemoet komt;
Gesommeerd per alternatief

	I Locatie in het centrale park- gebied	II Locatie ten N/NW van de hoofdkern	III locatie gedeelte- lijk als I, ge- deeltelijk als II	IV Beslissing uit- stellen (nog geen locatie vaststellen
Recreatieve waarde	153,98	119,40	164,43	44,63
Mogelijkheden voor natuurbouw	71,99	165,98	120,98	41,33
Waterhuishoudelijke aspecten	59,43	73,22	83,16	27,59
Zandwinning	24,85	112,65	61,46	25,22
Overige kosten	91,93	112,39	117,74	55,72
Totaal	402,18	583,64	547,77	194,49

+

Effektenmatrix

[illegible]

Een toepassing van de Potential Surface Analysis

Proeven van allokatie t.b.v. openluchtrecreatievoorzieningen voor oude-landers in de internucleaire ruimten van Almere (werkdokument 1974-203 Bf)

Het gebied van Almere werd in 25 ha gridzones verdeeld. De drie 250.000 inwoners-alternatieven van de reeks traject-faseringsmodellen van Petersen-Tulner (P.B.A., + april 1974) werden over elkaar gelegd. Van het totale Almere-gebied werden nu alle gridzones behalve die welke in alle drie de 250.000 inwonersalternatieven voorkomen (kernen en industrieterreinen) als potentieel geschikt geacht en van een codenummer voorzien, 386 stuks. Om na te gaan welke 15 (want 375 ha volgens toendertijd vigerende prognose) der 386 zones het meest geschikt voor locatie van recreatievoorzieningen voor oudelanders zijn werd een versie van de zgn. Regionale Ontwerpmethode (Chadwick) toegepast, de Potential Surface Analysis (Zetter). Deze methode wordt ook toegepast in de Mid-den Randstad (Buchanan, Adviesburo Arnhem, Grontmij), en vertoont enige verwantschap met het Land Use Competition Model van de Grontmij.

1. Doelstelling

Als hoofddoel van het bestemmen van een deel der internucleaire ruimten van Almere voor gebruik door oude landrecreanten werd gekozen voor de regionale tekorten inzake voldoende, geschikte openluchtrecreatiegebieden zoveel mogelijk op te heffen. (Naderhand zijn hier belangrijke andere doelstellingen aan toegevoegd, zie werkdokument 1974-326 Bf van P. Smits).

In meetbare termen geconcretiseerd valt deze doelstelling in de volgende afgeleide (ruimtelijke) middelen uiteen.

N.B. Het Ontwerp Structuurschema Almere was nog niet voorhanden! De kale "oningerichte" polder stond ter beoordeling. De mogelijkheid van binnendijkse plassen werd nog niet erbij betrokken.

I. Kwaliteit

- a. recreatiegebieden situeren in een attractieve omgeving
meeteenheid: mogelijkheid tot gevarieerde kanaal- en meeroevers, mogelijkheid van parkbos
- b. het bieden van keuzemogelijkheid in recreatievoorzieningen en gedifferentieerd landschap
meeteenheid: combinaties van verschillende aantrekkelijkheden, solitaire aantrekkelijkheden, mogelijkheid v.e. specifiek attractiepunt. (Nu het Ontwerp Structuurschema gereed is zou hier ook de mogelijkheid tot zonering bestudeerd moeten worden).
- c. recreatiegebieden situeren daar waar geen stedelijke bebouwing is.
meeteenheid: stedelijke bebouwing, kans op stedelijke bebouwing

II. Kwantiteit

- d. de gebruiksintensiteit van recreatiegebieden mag het tot stand te brengen fysieke en ecologische karakter niet aantasten
meeteenheid: draagkracht v.h. terreintype (capaciteit)
- e. recreatie voor oude landers moet zo min mogelijk de intensieve dagrecreatiegebieden bestemd voor bewoners van Almere infiltreren (hierover heersen nu genuanceerde meningen)
meeteenheid: afstand tot woonkernen.

III. Toegankelijkheid

- f. de recreatiegebieden moeten makkelijk toegankelijk zijn vanuit de desbetreffende bevolkingszwaartepunten van het oude land.
meeteenheid: te verwachten recreanten van het oude land binnen de recreatiehorizon van de bevolkingszwaartepunten in de regio.
- g. de recreatiegebieden moeten toereikend ontsloten zijn
meeteenheid: afstand tot regionale ontsluitingswegen (Rijkswegen)
(Van de brug bij Huizen was overigens nog geen sprake, althans niet vóór 1980).

2. Weging

De doelstellingen uit 1 werden als volgt van een wegingsfactor voorzien. Idealiter zouden alle betrokkenen bij de twee te realiseren projecten tezamen rond de tafel moeten zitten om via geschikte communicatie- en coördinatiemethoden er voor te zorgen dat alle bij de planning betrokken eenheden, als consumenten, producenten en overheid, bij het planningsproces informatie krijgen en op hun beurt informatie geven (reageren). Pas dan kan een zo rationeel mogelijke beslissing terzake genomen worden. Tijd en gelegenheid ontbraken echter in het huidige geval zodat toevlucht genomen moest worden tot het simuleren van dit proces. Hiertoe werden de leden van de twee meest voor de hand liggende groepen - te weten projectgroep internucleaire ruimten en werkgroep voorzieningen - uitgenodigd om 1° de doelstellingen van een waarde (cijfer) te voorzien en 2°

de mede-beoordelaars (groepsleden) en zichzelf te beoordelen op hun invloed op, c.q. kennis van zaken m.b.t. de onderhavige projecten. Deze methode is uitvoeriger beschreven in het rapport "Evaluatieonderzoek ten behoeve van de planning van de nieuwe stad Almere", en het werkdocument "Stand van zaken evaluatiewerk" (Wezenaar) (zie ook bijlage 8).

Koppelingen van deze twee wegingen leidde tot het volgende. Wanneer een zone volledig aan doelstelling a tegemoet zou komen krijgt het een waarde 1.46.

Een verder:

a	→	1.46
b	→	1.34
c	→	1.00
d	→	1.45
e	→	1.15
f	→	1.31
g	→	1.29

3. De meting

Omdat veel gridzones niet voor 100% aan iedere doelstelling konden voldoen moest een onderverdeling van de desbetreffende maximum-waarden ingevoerd worden. Vervolgens werden per gridzone de zeven scores (a t/m g) gesommeerd zodat gelokaliseerde "oplossingsgebieden" konden worden vastgesteld. Het onderverdelen geschiedde meestal op arbitraire wijze.

Hier is echter tegenover te stellen dat ook degenen die om recreatie te zoeken de stad uittrekken een vorm van waardebeladen - dus arbitraire - beslissingen nemen die hen uiteindelijk naar een bepaald recreatieobject leidt. Overigens is de hele methode in die mate overzichtelijk en open dat invoer van andere gegevens en waardefactoren, bijvoorbeeld op basis van nader onderzoek, exact de gevoeligheidsmarges van de oplossingsgebieden aan zal geven.

De huidige "fysieke" toestand van het gebied werd als uitgangspunt genomen.

- a. een zone krijgt 1.46 als er een kanaal en/of meeroever er tenminste diagonaalsgewijs in voorkomt
- 0.98 als een kanaal en/of meeroever minder dan maximaal of diagonaalsgewijs voorkomt
- 0.49 als er geen kanaal en/of meeroever in voorkomt. Er is dan altijd, evenals bij de twee vorige categorieën, de "technische" mogelijkheid van het tot stand komen van parkachtig boslandschap.

- b. met attractiepuntpotentie wordt bedoeld gebied waarin minstens vier zones in een vierkant (100 ha) voor kunnen komen, gerekend vanaf het toendertijd vigerende RW 6 tracé. Onderstaande verdeling naar variatie (differentiatie) en solitair (zeldzaamheid) kwam tot stand naar voorbeeld van Zetter, waarbij oever als in recreatief opzicht het meest gedifferentieerd naar voren komt. (Om te voorkomen dat de onder a gemeten hoeveelheid oever (= langte) en het hier gemeten feit dat er oever in een gridzone voorkomt, op dubbeltelling gaat lijken, is wellicht splitsing van differentiatiematen en zeldzaamheidsmaten beter).

Een zone krijgt 1.34 wanneer er attractiepuntpotentie is; kanaal en/of meeroever aanwezig is; mogelijkheid tot parkbos is

1.19 wanneer er kanaal en/of meeroever voorkomt; de mogelijkheid van parkbos is

1.02 wanneer er kanaal en/of meeroever voorkomt huidig natuurgebied voorkomt; de mogelijkheid van parkbos

0.85 wanneer er attractiepuntpotentie is; de mogelijkheid van parkbos

0.68 wanneer er kanaal/meeroevers is; huidig natuurgebied voorkomt

0.51 wanneer er huidig natuurgebied voorkomt; de mogelijkheid van parkbos

0.34 wanneer er de mogelijkheid van parkbos is

0.17 wanneer er huidig natuurgebied voorkomt

- c. een zone krijgt 1.00 als het in de toekomst vrij is van kern- of industriële bebouwing is (bij alle drie 250.000 inwoners alternatieven dus)

0.66 idem, bij twee van de drie alternatieven

0.34 idem, bij één van de drie alternatieven

- d. een zone krijgt 1.45 als het attractiepuntpotentie heeft, d.w.z. minstens 250 recreanten per ha kan dragen.

0.60 als het alléén mogelijkheid tot parkbos heeft, d.w.z. als het hooguit 100 recreanten per ha kan dragen

0.00 als het alléén natuurgebied is, d.w.z. + 1 recreanten per ha kan dragen

- e. Teneinde de zone van intensieve recreatie direct rond de woonkernen zoveel mogelijk voor "infiltratie" te behoeden is de onderverdeling ingegeven door de afstand tot de grens der bebouwde kommen der kernen.

Een zone krijgt 1.15 wanneer het ± 2 zones of meer (± 1000 meter) van de potentiële minimale bebouwde komgrens aflight

0.58 idem, ± 1 zone (± 500 meter)

0.29 wanneer het grenst aan de potentiële kern-grens.

- f. Op tamelijk willekeurige wijze werden het bevolkingszwaartepunt van Groot Amsterdam en dat van het (in $2000 + 1/3$ van het Amsterdamse "Amsterdam" heeft in 1980 alleen de Muiderbergbrug (Hollandsche brug) als toegang tot het gebied (± 21 minuten bij 50 km/u., IA). In 1985 wordt verondersteld een verbinding via de Markerwaard (of Noorder-Oostvaardersdiepdijk) gereed te zijn (± 24 minuten, IIA). "'t Gooi" heeft in 1980 eveneens alleen nog de Hollandsche brug als toegang (± 15 minuten, IG), maar in 1985 ook de Huizerbrug (Stichtse brug) (± 16 minuten, IIG). Vanwege de veronderstelde recreatiehorizon van 30 minuten reizen werd nu uit ieder der vier toegangen een boogcirkel getrokken die de volgemaakte 30 minuten-"afstand" aangeeft voor de desbetreffende bron en route (hierover bestaan nu meer uitgewerkte ideeën). Aangenomen werd dat toegang in 1980 te prefereren was boven toegang in 1985 zodat de volgende rangorde (wegens diverse overlappingen) opgesteld kon worden.

Een zone krijgt 1.31 als IA + IG + IIA + IIG geldt

1.21 " IA + IG + IIA "

1.10 " IA + IG + IIG "

0.99 " IA + IG "

0.66 " IG + IIA + IIG "

0.55 " IG + IIA "

0.44 " IG + IIG "

0.33 " IG "

0.22 " IIA "

0.11 " IIG "

0.00 het op geen enkele wijze binnen de 30 minuten valt

- g. In overleg met ir. De Heij werd m.b.t. de gehanteerde 250.000 inwoners-alternatieven een hoofdwegenstructuur aangenomen.

Een zone krijgt 1.29 wanneer het binnen 250 à 500 meter van deze wegen ligt, d.w.z. $\pm$ één zone

0.65 wanneer het 350 à 1000 meter van deze wegen aflight, d.w.z. $\pm$ twee zones

0.33 wanneer het meer dan 1000 m (2 zones) van deze wegen aflight.

Sommatie van de scores per zone leverde 19 zones boven 7.00 op, 86 zones tussen 6.00 en 7.00, 178 zones 5.00 en 6.00, 77 zones tussen 4.00 en 5.00 en 26 tussen 2.00 en 4.00. Voor een visualisering van deze uitkomsten die bijgaande kaart (uit eerder genoemd werkdocument).

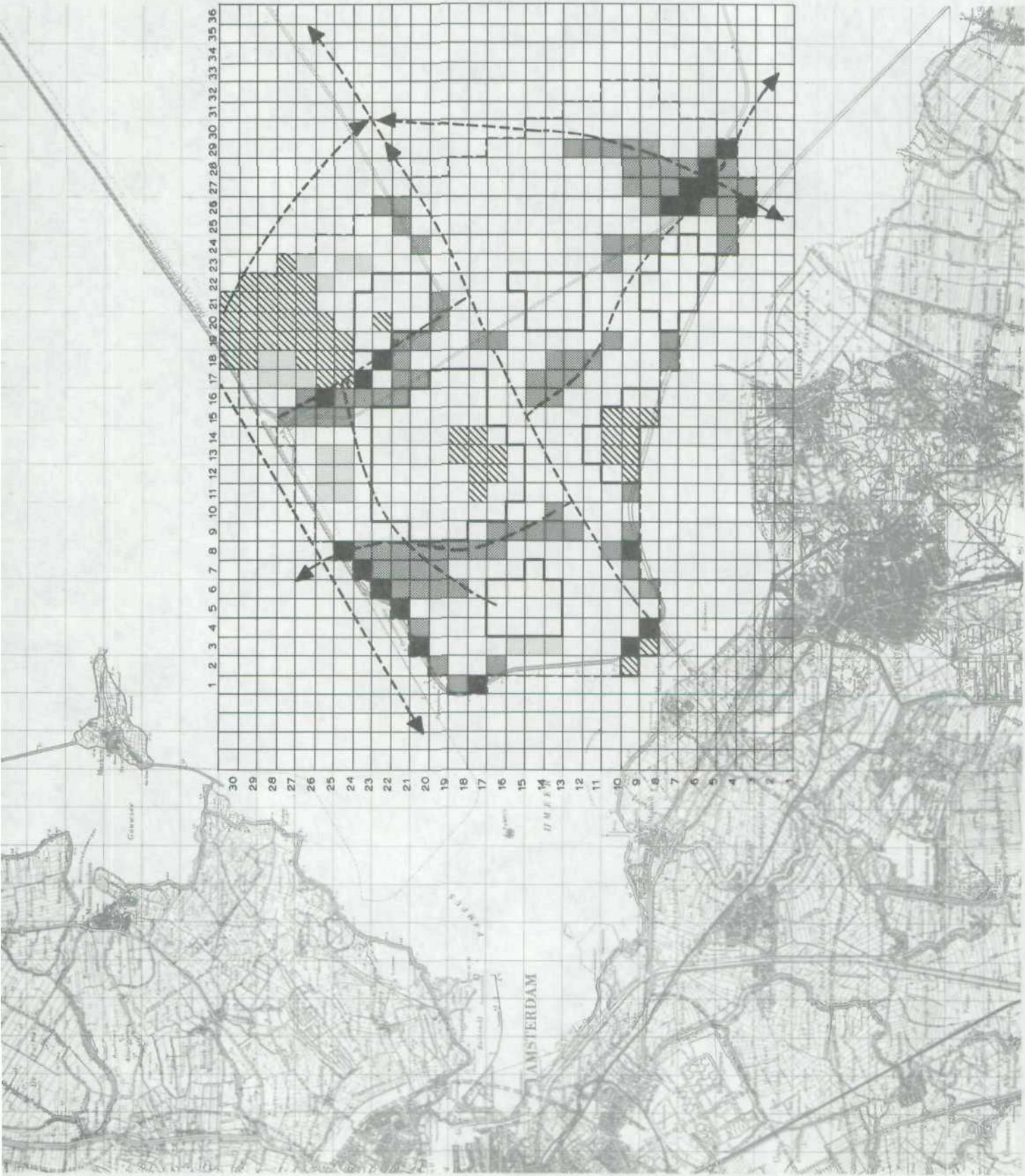
N.B. Deze kaart is sinds het Ontwerp Structuurschema gereed is niet meer up to date!

4. Conclusie

Wanneer de huidige inplanting van ha 250 per jaar gehandhaafd blijft dan zal rond 1985 de behoefte aan recreatie groen voor Almeerders (250.000) gedekt zijn. Echter, pas de (nieuwe) Almeerders van 1995 zullen dan een min of meer volledig ontwikkeld groen aantreffen. Het is dus van belang het realiseringstempo van recreatief groen te verhogen. Daarom werd in genoemd werkdocument voorgesteld de projecten voor oudelanders in 1980 (jaar van gereedkomen van RW 6) gerealiseerd te hebben, boven de jaarlijkse 250 ha. Naast het (tijdelijk) nut voor

Almeeders, is natuurlijk het wervend karakter van de projecten voor Amsterdammers en andere "overlopers" gediend.

De 19 zones met de hoogste totaal-scores blijken niet allemaal bij elkaar te liggen (zie kaart). De trajectfaseringsalternatieven voor het jaar 1980 (Petersen-Tulner) luiden allen gelijk. Uit het dan "bebouwde" gebied aan kernen, industrieterrein, Muiderzand en natuurterreinen kan een bebouwde kom-grens geconstrueerd worden. Situering van de projecten aan deze grens, nl. daar waar een hoge score valt af te lezen, geeft enerzijds de Almeeders voldoende gelegenheid tijdelijk nog van de voorzieningen gebruik te maken (bereikbaarheid), anderzijds de oude landers een herkennings- en oriënteringsgebied bieden dat hen op makkelijke wijze naar de projecten toe zal geleiden. Hoewel de moderne stedeling zelf bijdraagt tot de ontwikkeling van het regionale milieu door zijn vergroting van arbeids- en consumptieveld, betekenen de groei en de toenemende gecompliceerdheid van dit regionale milieu als geheel voor hen individueel een vergroting, niet zozeer van ruimtelijk, maar van de geestelijke afstand tot dit geheel. Vandaar het belang van dit perceptie-element ter oriëntering.

Geraadpleegde literatuur:

- Alexander, C., The city is not a tree, in: Design, February 1966.
- Berg, M. van den, G.J. Klerks, W. Reh, Milieudifferentiatie en woon-omgeving, in: Plan nr. 11, 1973.
- Boshart, M., Recreatie en wonen II, 1972.
- C.R.M.'s Commissie Vrijetijdsonderzoek, Programma Beleidsgericht Onderzoek 1973
- Deben, L., Wat doet planning toe of af aan de werkelijkheid?, in: Wonen-TABK, oktober 1974
- Drewe, P., Methoden in en van het ruimtelijk beleidsproces "uit de kunst", in: Stedebouw en Volkshuisvesting, 1975.
- Godfroij, A., Welzijn in sociologisch perspectief, in: Sociale Wetenschappen, no. 3., 1974.
- Grontmij, Wonen en Bos, illusie of perspectief, 1967
- Haas, L.W. en L.C. Niessen, Suburbane ontwikkelingen en sociale leefbaarheid, in: Plan, 10, 1973.
- Hazelhoff, D., Ruimtelijke ordening en de veranderende inzichten, in: Plan, no. 4, 1972.
- Hessels, A., Recreatie en buitengebied, in: Stedebouw en Volkshuisvesting, 1974.
- Kerstens, A.P.C., Vooronderzoek ten behoeve van de planning van de openluchtrecreatie functie van een ruilverkaveling, 1973 (C.D.).
- Maas, F.M., c.s., Concept-basisplan voor de openluchtrecreatie in natuur en landschap van het Gooi, 1973.
- MacMurray, T., Planning for market uncertainties, in: The Planner, oktober 1974.
- Minas, J. Sayer, and Russell L. Ackoff, Individual and collective value judgements, in: M.W. Shelly, II, and G.L. Bryan (Eds.), Human Judgement and Optimality, 1964.
- Piket, J.J.C., Het landschap (West-Nederland), chaotische planning of geplande chaos?) 1972.
- Prillewitz, F.C., Platteland op lange termijn, in: Stedebouw en Volkshuisvesting, 1974.
- Provincie Overijssel, Overijssel '85, 1972.
- R.I.J.P., Almere 1985, 1974.
- Sallmann, J., De functionale taken van stedelijke groengebieden, in: Recreatievoorzieningen, nr. 12, 1970.
- Staatsuitgeverij/Sociaal en Cultureel Planburo, Sociaal en Cultureel Rapport 1974, 1975.
- Tankel, S.B., The importance of open space in the urban pattern, in: L. Wingo (Ed.), Cities and Space, the future use of urban land, 1963.

- Van de Venne, J.J.J. en J. Vallen, Ruimtelijke planning, ruimtelijke ordening en landschapsarchitectuur, in: Groen, 1972.
- Vries, R. de, Methoden van planning en het ontwerpproces, in: De gemengd agrarisch-recreatieve gebieden. Capita Selecta 1970-1971. L.H. - Wageningen.
- Vrijlandt, P., Het mens-plaats-systeem als denkzaam, Instructie Studio Landschapsarchitectuur, L.H.-Wageningen.
- Weerdenburg, L.J.M., Landschap en maatschappij, in: Stedebouw en Volkshuisvesting, 1974.